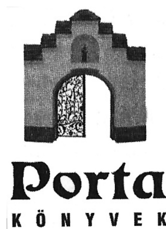
alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 1

Kürti László – Hajdrik Sándor

Út menti keresztek és szakrális kisemlékek Lajosmizsén

2010

Porta Egyesület, Kecskemét

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 2

Köszönetnyilvánítás

A kötet szerzői ez úton mondanak köszönetet Süveges István plébánosnak, aki elejétől fogva támogatta az út menti keresztek kutatását. Szintén köszönet illeti Farkas P. Józsefet, a Porta Egyesület elnökét, aki vállalta a kötet kiadását és felügyeletét. Balogh Csaba, a Petőfi Túrakör vezetője sok segítséget nyújtott azzal, hogy lelkes csapatával bejárta a város kül- és belterületét, pontosítva egy-két kereszt helyét, leírását. Neki köszönhető az, hogy Dömötör Zsolttal megismerkedhettünk, és aki a GPS-koordinátákat és a keresztek térképét elkészítette. Végezetül köszönet illeti Kollár Csabát, aki a kutatás és a kiadás lelkes támogatója volt.

Nyomdai munkák: Print 2000 Nyomda Kft., Kecskemét

Tördelés, tipográfia: Maczkó Andrea

Felelős kiadó: Farkas Galéria Bt., Kecskemét

ISBN: 978-963-88066-8-0

ISSN: 1589-1453 (Porta könyvek)

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 3

Tartalom

Ajánlás 4

Süveges István: Előszó 5

Kürti László – Hajdrik Sándor: Bevezető – Út menti keresztek
és szakrális kisemlékek Lajosmizsén 7

Keresztek 34

Haláljelek 140

Térképek 154

GPS-koordináták 156

Farkas P. József: 50 felújított kereszt, 50 szakrális emlékmű 158

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 4

Ezt a kötetet a kiadó és a szerzők
tisztelettel ajánlják a 60 éves
dr. Bábel Balázs érsek atyának!

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 5

Előszó

A lajosmizsei út menti keresztek és néhány Mária-, illetve Szent Vendel-szobor, már többeket megihlettek eddig is egy-egy kisebb kiadvánnyal, és a templomban is fellelhető fotók térképes elrendezésével. Most egy újabb kiadványt tarthatunk kezünkben. Minden kereszt- vagy szoborállításnak meg van a maga története, mondhatni úgy is, a saját egyénisége, melyet az állíttató szándéka fényjelez. Van, aki emlékből, van, aki hálaadásból, van, aki pusztán hite megnyilvánulásaként, és van, aki fogadalomból állíttatta fel többnyire saját földjének egy út menti részére, vagy közadakozáshoz társulva valamely közterületre.

Ezért nyugodtan mondhatjuk, hogy az út menti keresztek a katolikusok életében természetes jelenlétei annak a hitnek, ami a szívünkből fakad, annak a belső élménynek, mely a keresztholdozás tudatos vállalásához társul, melyben elsőként a mi Urunk, Jézus Krisztus járt elől, megváltva minket. Ezt fejezi ki az ima is, amit a keresztek előtt, mellett elmenve a hívek elmondanak magukban, miközben keresztet rajzolnak kezükkel magukra: IMÁDUNK TÉGED KRISZTUS ÉS ÁLDUNK TÉGED, MERT SZENT KERESZTED ÁLTAL MEGVÁLTOTTAD A VILÁGOT! Ezt fejezi ki a virág vagy az ima is, amelyet valaki a kereszthez elhelyez, vagy szívéből elmond.

E kiadványban a kedves olvasó múltunkat, jelenünket és hisszük, hogy a jövőnk egy-egy darabkáját is kezében tartja, mikor egy-egy kereszthez, szoborhoz lapoz. Mert amit a hit és a szeretet, az emlékezés és a ragaszkodás egykor felállított, azt a jelen és jövő ismerősei, családtagjai, hívei a keresztek ápolásával és gondozásával jelenné és jövővé teszik, őrzik és vigyázzák. A keresztek történetének szép emlékeként említhetem meg azokat a helyi zarándoklatokat is, melyekkel fiataljaink egy-egy káplán atya vezetésével akár kerékpárral, akár gyalogosan olykor a kereszteket felkeresik. Régen a hívek külön időt is szenteltek erre, ezt nevezték „keresztjáró napoknak”.

Mint katolikus lelkipásztor, magam is részese vagyok ennek a nemes hagyománynak, figyelve és koordinálva a keresztek felújításának nemes ügyét, megáldva a felújítottakat vagy újonnan állítottakat, avagy épp jelen soraimmal megköszönve minden törődést, emlékezést és segítőkészséget, mellyel őseinkre emlékezünk, jelenünket tartalmassá, a jövőnket pedig élhetőbbé tesszük.

Szívemből kérem Isten áldását mindenkire, aki munkájával segíti, ápolja és előbbre viszi az út menti keresztek és Mária szobrok megmaradásának és gondozásának ügyét.

Süveges István, esperes-plébános

Üzlet kis „altarinóval”,
Ischia-Nápoly,
Olaszország

Haláljel, „descancos”
Floridában, USA

„Kapliczki”,
Lengyelország

Egy modern „Bildstock”, Wadersloh,
Vesztfália, Németország

Útmenti kiskápolna, Epidaurusz,
Görögország

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 7

Bevezető
Út menti keresztek és szakrális kisemlékek Lajosmizsén[1]

Az út menti kereszt a kereszténység egyetemességének tárgyi szimbóluma és annak szakrális, vallásos kultúrájának egyik leglátványosabb része ezért kiemelt figyelem irányult irántuk az elmúlt évtizedekben.[2] Az út menti kereszt, mint szimbólum és tárgyi emlék, az egyház legfelsőbb szervei (püspökség), és alsóbb szintű hierarchiájának (plébánia), valamint az egyházhoz tartozó felekezet között létrejövő lényeges kapocs. Ugyanakkor egyének és családok között alapvető, egzisztenciális és gazdasági kérdés mozgatója is egyben (a kereszt készíttetése, felállítása, felszentelése, fenntartása áldozatokkal jár). Akár családon belüli esemény, akár a család és az egyház között szerződés fogja át, a kereszt állítása nemcsak egy hitbeli kérdés hanem egy fontos fogadalmi tett, egy alapítványi szerződés, amely kötelességeket ír elő az egyén és a család számára. Ez évtizedekre, sőt évszázadokra is átívelően meghatározhatja egyének, az egyház, a település és a szakrális tárgy(ak) összefonódását, a vallásos kultúrát. Így a szakralitás kiterjed olyan dolgokra, amelyek lényegében csak a keresztre vonatkozott eredetileg, ám az idő elteltével, ez más dolgokat és tájjellegű meghatározókat is magába foglal.[3] A kereszttel kapcsolatosan rokonsági, fiktív kapcsolatok jöhetnek létre, kultuszhelyek alakulhatnak ki, ünnepnapi, vasárnapi rítusok születhetnek ott, tehát olyan korábban nem létező idő- és eseményváltozás következik be egy-egy határ menti útkereszteződésben, dűlőúton, vagy keresztállítással kapcsolatban, amely addig nem volt. Ezt a fajta közösségi és egyéni vallásos funkció- és szemléletváltást, csak nagyon nagy vallásosság és erős hitrendszer tud biztosítani, mint a kereszténység és azon belül is a katolicizmus, amely a keresztállítás szokását a középkortól kezdve bevezette és népszerűsítette. Ekkortól terjed el a kereszt állításának szokása, a szentek szobrainak út mentén, temetőben, útkereszteződésben való felállítása. A magyarság körében a Kárpát-medencében a 17. századtól vannak ismereteink az út menti keresztek megjelenésére. A népi vallásosság sajátos fajtáinak, helyi sokrétűségének illusztrálását láthatjuk az első fogadalmi keresztek, missziós keresztek felállításában, helyi védőszentek szobraiban, a falvak bejáratánál, határok mezsgyéin felállított keresztekben, fogadalmi, engeszte-

1 A kutatás első fázisa mintegy másfél évet ölelt fel, és közös munka eredménye. Ezúton szeretnénk köszönetet mondani mindazokak, akik munkánkat segítették. A kutatás második, egyben lezáró fázisa 2010-ben zajlott.

2 Elég D. H. Lawrence 1912-es Ausztriából Olaszországba való utazását megörökítő rövid novellájára (The crucifix across the mountains) gondolni, amelyben a keresztek misztikumáról ír. Hasonlóan értékes Vajay Szabolcs Eleven kő című regénye (Köln, 1956), amely lényegében egy kőfeszület monológja az előtte lejátszódó évszázadok viharos eseményeiről.

3 Lásd Tüskés 2000, 253.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 8

lő, hálaadó, betegség-járványelhárító, óvó-védő keresztek népszerűvé válásában. Az út menti halálkeresztek pedig az egyéni trauma, a tragédia, a baleset jelzésének speciális keresztény megnyilvánulási formája.[4]

Könyvünkben egy helyi vallásos kultúra egy szeletét mutatjuk be az út menti keresztek történetével. Könyvünk megjelenését több fontos tény indokolta. Először is egy korábbi tanulmányunk, amely 2000-ben elkezdett helytörténeti kutatómunka részeként, feltárta és bemutatta az út menti kereszteket, revideálásra szorult.[5] Az azóta eltelt időben a munka tovább folyt és több információ, levéltári adat és családi dokumentum bizonyos részletekre kiterjedő változtatást tett szükségessé. Árnyalja a keresztekről írt munkánkat az is, hogy több levéltárban, köztük a Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban, egyes keresztekről pontosabb képet tudtunk rajzolni, mint azt a 2000–2001-es időszakban tehettük.[6] Ugyanilyen fontos a másik tény: a keresztekről megjelent tanulmányok nagy száma most már lehetővé teszi az összehasonlítást, a helyi vallásos tárgyi-anyagi kultúra sajátosságainak vizsgálatát. A Duna-Tisza közén, a Felső-Kiskunság, valamint Bács-Kiskun megye szakrális emlékeinek összehasonlítása természetesen nem feladatunk, viszont Lajosmizse, Felsőlajos és Ladánybene anyagával mindenképpen hozzá szeretnénk járulni a jövőbeni, nagyobb területi, talán nemzetközi összehasonlító kutatásokhoz.[7] A harmadik indok, ami könyvünk megjelenésére ösztönzött bennünket az a mára már világossá vált tény volt, hogy a vallásos kultúra ezen területe egy állandó mozgásban lévő kulturális-szakrális hagyomány, amely időről időre megújítja a körülöttünk lévő tárgyi kultúrát. Tehát felismertük annak jelentőségét, hogy nem egy megkövesedett és állandósult tárgyi emlékhalmazzal állunk szemben, hanem – éppen ellenkezőleg – egy olyan anyagi és szellemi kulturális hagyománnyal, amely újjáéledését éppen napjainkban tapasztalhatjuk. Amint azt Bartha Elek frappánsan megfogalmazta korábban: „a vallás megteremti, állandóan fenntartja, újratermeli azt a környezetet, amely létezési feltételeit biztosítja."[8]

A magyarság szakrális kultúrája és a vallásos hagyományok kutatása jelentős múltra tekint vissza, de bizonyos területek még fehér foltként tarthatók számon. Ez ösztönözte első kutatásunkat is, mivel különösen igaz ez az út menti keresztek és feszületek tanulmányozását illetően, hisz az eddig publikált anyagot tekintve még igen egyoldalú, s főleg a Duna-Tisza közén, gyér számú elemzést találtunk. Az eddig megjelent anyag még azt is sejtetni engedi, hogy fogalmi, elméleti kérdések is tisztázásra várnak.[9] Ez már csak azért is elengedhetetlen lesz, mert az elmúlt két év-

4 Írországban például internetes archívumokban dokumentálják és vezetik a haláljeleket, lásd http://www.irishroadside.com/index.htm.

5 Lásd Kürti és Hajdrik, 2001.

6 Itt az Acta Parochiarium Lajosmizse, és a Fundatio Lajosmizse anyagokról van főleg szó a Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban.

7 Ladánybene kutatásának eredményeit Kürti László már korábban publikálta, lásd Kürti 2006.

8 Bartha Elek, 1990. 219.

9 Ezt a munkát segíthetik az elmúlt évek konferenciái és kötetei, lásd Grynaeus 2007, és Liszka 2007.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 9

tizedben sok olyan kereszt és szentek szobra felállításra került, amely az eredeti vallásosság fogalmát kibővíti. Gondoljunk csak a 2000-es millenniumi emlékművek és keresztek állítására, zászlók felavatására. Hasonlóan divatossá vált a Trianoni-emlékmű szobor, ezen belül is az ún. „turul-szobor" állítás, amely néha igen parázs viták, és viharos körülmények közt jön létre.[10] Mindezek olyan jellegű emlékművek, amelyek nem egyértelműen vallásosak, legalábbis nem úgy, mint a hagyományos értelembe vett út menti keresztek. Ezek már tágabb értelembe vett szakrális építmények, melyek történelmi és politikai mondandót is hordoznak, ugyanakkor polgári-civil értelmű út menti, azaz köztéri alkotások is egyben, amelyek szimbólumaiban vegyítik a magyarság és a kereszténység történeti-vallásos múltját.[11] Erre nézve helyi példákat találunk a köztéri Mátyás király, és Szent István szobrokban, kopjafában, valamint a két lajosmizsei turul-szoborban.[12] Az, hogy Lajosmizsén például két turul-szobor is található (mintegy száz méter távolságon belül), nemcsak a távoli múlt emlékének szimbóluma, hanem a helyi politika terméke is.

Míg külföldi kutatók már régebben elkezdték a keresztek történetét, formáját, és állításának szokáskutatását, addig az út menti keresztek kutatása Magyarországon nem volt bevett téma.[13] Igaz, korábban is felfigyeltek a kutatók a keresztekre, főleg a népi építészettel kapcsolatos elemzések során, ám alapos kutatásra csak később került sor. Bálint Sándor a neves néprajzkutató 1977-ben felhívta a figyelmet az út menti keresztek tanulmányozásának szükségességére.[14] Az elmúlt évtizedben történeti, művészettörténeti és néprajzi kutatás mellett az út menti kereszteket fényképészek, szobrászok és festők is nagy szeretettel örökítették meg.[15] A szakrális tér két legfontosabb területe a templom és a temető. Ezen kívül a szakrális emlékek és építmények csoportját a kápolnák, és út menti keresztek képezik.

Az út menti keresztek egyik speciális fajtája az ún. haláljelek, vagy halálkeresztek. Az angol nyelvterületen „roadside memorial" (út menti emlék), „roadside

10 Érdekes, hogy sem a korábbi és sem a nemrég megjelent, egyébként igen fontos és hiánypótló munka, nem foglalkozik az egyházi és a politikai-történelmi, de hasonlóan vallásos indíttatású, keresztek, szobrok és emlékművekkel (lásd Bartha Elek, 1990, és Grynaeus 2008). L. Juhász Ilona azonban a felvidéki magyaroknál észlelt hasonló jelenségre hívta fel a figyelmet tanulmányában, lásd L. Juhász 2005.

11 Érdekesen ezek annyira újszerűek, hogy sem a korábbi (pl. Bartha 1990), sem pedig a recens kutatásokban (Gryneaus 2008) nem keltettek figyelmet.

12 A kopjafáról, mint nemzeti szimbólumról lásd L. Juhász 2005 és Sütő 2002.

13 A keresztekkel foglalkozó fontosabb magyar szakirodalomból elsőként Tüskés Gábor kutatásait (1977), majd a népi építészettel foglalkozó, de idevágó tanulmányt Tóth János (1971) tollából emelném ki. Az újabb irodalom közül lásd, Bartha, 1990, Fekete 1984, Gulyás 1994, Józsa 1999, L. Juhász- Liszka 2006, Liszka 2000 és 2007, Major és Mód 2005, Nagy 2000, Romsics 2007, Szilágyi 1995.

14 Lásd Bálint, 1977, I.

15 Jó példa erre a szentesi fényképész Nagy Zsolt munkássága, akinek honlapján több tucat útmenti kereszt fényképe található, lásd http://utikepeim.gportal.hu/gindex.php?pg=29244852&gid=2493492 (utolsó letöltés 2010-04-13). Hasonlóan fényképészeti, adatbázis a kiskunmajsai keresztekről szóló tanulmány is, de itt még a keresztek GPS koordinátáit is feltűntették a szerzők, lásd Paskuj 2009.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 10

cross" (út menti kereszt), vagy „spontaneous shrine" (spontán kegyhely); német nyelvterületen „Unfallkreuz", a franciáknál „bornes de memoires", a spanyol nyelvterületen „descansos" néven ismeri a tudomány azokat az emlékműveket, amelyek balesetben, vagy tragikus eseményben elhunytnak állítanak emléket az utak mentén.[16] Az ilyen „emlékek" kutatását Európában és az amerikai kontinensen – főleg a nagyszámú halálos kimenetelű baleset miatt – nagy figyelem kíséri.[17] Ennek ellenére a magyar kutatás igen szűkszavúan bánt ezek gyűjtésével és elemzésével.[18] Az út menti keresztek és a haláljelek – amely szimbolikusan ugyan de utal a nem természetes módon elhunytra – közti kapcsolat mindenképpen további kutatásra és fogalmi tisztázásra vár.[19] Itt csak azt mutatjuk be, hogy milyen változáson mentek keresztül területünkön, illetve, csak utalunk arra a kultikus és szakrális tiszteletre, amely övezi ezeket – a sajnos növekvő számú – út menti halálemlékeket.[20]

A német nyelvterületen a szakrális kisemlékek (sacralen Kleindenkmälen) kutatása már nagy múltra tekint vissza, és nyilvánvalóan innen származik a köztéri szakrális kisemlék, vagy kisépítmény elnevezés Magyarországon is. Az épített kisemlékek terminológia azonban sok minden magába foglal (határköveket, irányjelzőket, kápolnákat, haranglábakat, út menti kereszt, szobrok stb.), ami nehezíti az összehasonlítást.[21] Jelen kiadványunkban csak a hagyományos értelemben vett út mentén felállított kereszteket és szakrális szobrokat ismerheti meg az olvasó, ám a temető leírásával jelen kötetünkben nem foglalkozunk, bár az ott található két keresztet beépítettük kutatásunkba.

A megújult figyelem ellenére több fogalom tisztázásra vár. Fekete János Kiskunfélegyháza keresztjeit vizsgálva megállapította: „út menti keresztek olyan szilárd és

16 Everett, 2002.

17 A külföldi szakirodalomból lásd Read and Reid, 2001, és Collins and Rhine 2003, a német publikációból Christine Aka, 2002 és Konrad Köstlin kutatását ismerem, Köstlin 1992.

18 A magyarországi anyagból igazán csak Kovács Ákos szerkesztette kötetre (lásd Kovács Ákos, 1989), valamint L. Juhász Ilona dél-szlovákiai kutatására tudunk hivatkozni lásd L. Juhász 2009.

19 Elég csak arra utalnunk, hogy a halálkereszt fogalmát a tudomány arra a keresztre használja, amit a temetési menetben a ministráns visz. A haláljel viszont egy kicsit túl tág, ugyanakkor erőszakolt fogalom. Az angol nyelvterületen használatos "útmenti emlékjel" még nem nyert kellő elfogadottságot. A német Unfallkreuze - balesetkereszt - szintén sajátos terminológiai problémát tükröz. L. Juhász Ilona "halálhelyjel" és a "haláljel" terminológiát használja, lásd L. Juhász 2009.

20 Nem árt itt megjegyezni azt, hogy a német nyelvterületen több kifejezés pontosítja - és ezáltal bonyolítja is - a haláljelek terminológiáját. A német kutatók Unfallkreuz" (balesetkereszt), "Unfallsteine" (baleseti kő), és "Mordopfer-steine" (gyilkosságkő) kifejezésekkel különböztetik meg az egyes haláljeleket.

21 Több német kutató munkássága is erre hívja fel a figyelmet, lásd Kappf und Wolf, 1999.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 11

állandó jelek, amelyek a táj, a terület emberének eszközei, noha eredetileg elsősorban kegyelete és vallásos szándék hozta létre őket."[22] Varga Zsuzsa szerint azonban az „út menti keresztek mindazok a szabadtéri keresztek vagy annak nevezett vallásos jelképek, esetleg szoborcsoportok, amelyeket nem az egyház liturgikus cselekményeinek színterén (templom, kálvária) emeltek".[23] Elgondolkodtató a „nem liturgikus cselekményeinek színterén" kifejezés, mivel ebben a megfogalmazásban vitatható az, hogy a templom előtti kereszt miért ne válhatna a katolikus egyházi ünnepek részévé (pl. búcsúk alkalmával, mindenszentekkor stb). Továbbá az sem elhanyagolható tény – és ennek a szokásnak egyre nagyobb a divatja –, hogy a kereszteket pap felszenteli, amikor a keresztet állító családtagok és a környékbeliek is jelen vannak; sőt bizonyos alkalmakkor szabadtéri, megemlékező misét is tartanak a kereszteknél. Nyilvánvaló tehát, hogy a keresztek kultusza, mind a felállításával kapcsolatos ügyek (alapítvány felajánlása stb), mind pedig a szertartás, az egyház liturgikus cselekményeinek kiterjesztése, és így nem lehet teljesen elszakítani azoktól.

A magyarországi út menti keresztek és szentek szobraiban sok az európai (nyugati?) hatás – ami természetesen az általános katolicizmus gyökereiből táplálkozik, ennek ellenére a keresztek területi sajátosságai nem elhanyagolhatóak. Az Őrség népi építészetét taglalva Tóth János arra a következtetésre jut, hogy szlovén és stájer hatás is kimutatható a nyugati őrvidék keresztjeinek megmunkálásában, formavilágában. A Kisalföldön német és osztrák hatásra alakultak ki az ún. speciális képoszlopok (Bildstock).[24] A fafeszületeket néha fedelesre és sugaras hátfallal képezték ki, a magyar településeken azonban a fedél bádogból készült, dúsan díszítve, megmintázva.[25] Az út menti keresztek és szakrális kisemlékek természetesen ismertek természetesen egész Európa területén: Lengyelországban (nevük: kapliczki, azaz kis kápolnácskák), és tőlünk keletebbre, Romániában is (nevük: troita).[26] Görögországban és Olaszországban nem ritka látvány üzletek bejáratánál és házak oromfalán a kereszt, vagy a kis képoszlop, vagy szentély (nevük: altarino).

A keresztek száma érdekes összevetésre ad okot. Tüskés Gábor Baranya megye mintegy nyolc településének keresztjeit vizsgálta és összesen negyvenhét feszületet talált és írt le.[27] Réthelyi Jenő már sokkal nagyobb területet kutatott át: a Keszthelyi Esperesi Kerület 29 községének 279 keresztjét, 57 szakrális szobrát és 18 fakeresztjét tudta számba venni.[28] A sort természetesen folytathatnánk, ha másért nem

22 Fekete János, 1984, 80.
23 Varga Zsuzsa, 1982, 435.
24 Perger Gyula, 1993, 358.
25 Tóth János, 1971, 101.
26 A lengyel útmenti keresztekekről és kápolnácskákról kitűnő fényképeket lehet látni az interneten, például: http://photos.poland.pl/categories/gallery,Wayside_shrines_and_crosses_of_Polish_countryside,gid,67252,cid,1353,view,short.htm?sh=10 (utolsó letöltés, 2010-04-14).
27 Tüskés Gábor, 1980, 100.
28 Réthelyi Jenő, 1984, 53.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 12

is csak az összehasonlítás kedvéért: Abonyban 23 kereszt áll.[29] Gödöllő város területén összesen 8 út menti kereszt, és mintegy féltucatnyi szobor található.[30] Jászszentandrás területén összesen 20 kisépítmény van – köztük keresztek, szobrok és egy Lourdes-i barlang –, Mezőkövesden 38 található.[31] Kalocsán mintegy 20 szakrális kisemlék, a Csongrád-megyei Szegváron 14 kereszt áll.[32] Endrődön (Békés-megye) 25 kereszt, Kiskunmajsán 35 kereszt található, és a Csongrád-megyei Kiszomboron 8 kereszt, több kápolna, és 5 szentek szobra áll,[33] a Szeged melletti Röszkén 18 kereszt található.[34] A Kalocsa melletti Homokmégy területén valamikor 29 szakrális emlék állt, mára azonban már csak 16 lelhető fel.[35] Természetesen ismertek az út menti keresztek a határon túli magyarság körében is: a vajdasági Óbecsén 11 út menti kereszt található; a moldvai Magyarfaluban 15 szakrális kisépítmény található, köztük a 2005-ben felállított Szent István szobor.[36] Pusztán a számokat nézve Lajosmizse (Felsőlajossal együtt) kiemelkedő helyen áll a maga mintegy 54 keresztjével!

A keresztek formái, történetei és feliratuk sajátos jelleget adnak egy-egy településnek, vagy település résznek. A Duna-Tisza közén lévő magyar falvakban a képoszlop és szentély nem terjedt el, viszont egy-két út menti kereszt stílusában és funkciójában hasonlít a nyugati peremvidék képoszlopaihoz. Területünkön erre csak egy példa van Ladánybenén az 1930-as években felállított Szent Mihály képoszlop. Időben és térben is távolabbi, de mindenképpen figyelemreméltó kapcsolatot lehet sejteni a védőszenteket megformáló alkotásokban, amelyek további kutatást igényelnek.[37] Lajosmizsén a Szent Vendel- és a Mária-szobrok kultusza, valamint a faragott népi keresztek mutatnak kapcsolatot a Jászság és a Palócvidék kultikus műemlékeivel, de távolabbi hatást és interetnikus kapcsolatot is ki lehet majd mutatni, hiszen a közölt anyagok megengedik a későbbi összehasonlítást. Hasonlóra utal például Lükő Gábor is, aki a kiskunsági fából faragott keresztek szimbolikáját vizsgálva felvetette, hogy a keresztek egyik típusának formája egyezik a „keleti napábrázolások típusával, és talán annak halvány emlékét őrzi".[38] Bár igaz, hogy Lükő sírkeresztekről beszél csak, de az út menti keresztek szimbolikájának alapos vizsgálata még várat magára.

29 Györe 2007. 10.
30 Fábián, 2008, 61-99.
31 Dávid, 2008. A mezőkövesdi anyagot lásd Agócsné 2009.
32 Lásd Magyar 2008, és Szauter, 2008
33 Badicsné 2008, Kulik, 2008, Paskuj 2009.
34 Lásd a plébánia honlapot: http://www.plebaniahivatal.roszkenet.hu/keresztek.htm (utolsó letöltés 2010. április 13).
35 Romsics Imre, 2007.
36 Lásd Gleszer 2008 és Iancu 2008.
37 Erre hívja fel a figyelmet tanulmányában Askercz Éva, 1993, 384.
38 Lükő Gábor, 1982, 45.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 13

Kétségtelen, hogy a legtöbb kereszt valójában út mentén, útszélen vagy keresztútban található. Van azonban egy-két figyelmet keltő kivétel. Lajosmizsén a római katolikus templom előtt egy kőkereszt és egy Szent Vendel-szobor található. Egy másik kereszt pedig – a valamikori Palóc kereszt helyén – a jelenlegi kollégium előtt foglal helyet. Tehát valójában sok olyan kereszt létezik, amely nem keresztútnál vagy nem jelenlegi keresztútnál található. Ezek közé tartoznak azok a keresztek is, amelyek magánterületen a ház előtt vagy a tanya bejáratához vezető út mellett állították fel. A kereszt felállítás utáni élete külön tanulmányt érdemel, arról nem is szólva, hogy a felállított kereszt helymeghatározó jelként is szolgált, és szolgál mind a mai napig (pl. katonai térképek, határjel, stb).

Településünk vallásos életének tárgyi maradványait egyszerűen a három vallás (katolikus, református és zsidó) hagyományaiként kell kezelnünk. Ezek közül azonban a zsidó felekezetnek már az 1950-es években elbontásra került a kis zsinagógája, és ezért csak egy kis temető maradt fenn az egykori zsidó közösség anyagi kultúrájából. Több sírkő archaikus, csak héber feliratos. A számban kisebb református közösség szakrális tárgyi kultúrája, szintén csak a temetőt és a templomot foglalja magába. Mivel a keresztek állítása a katolikusok múltjáról beszél, ezért a katolikus szakrális tárgyi emlékek sokkal gazdagabbak. A katolikus közösség vallásos kultúrájának tárgyi műemlékeit három csoportba oszthatjuk: templom, temető és az út menti keresztek. Lajosmizsén ma két templom, és egy középkori templomrom áll; Felsőlajoson 2010-ben készült el az új kis római katolikus templom, de ezek története, stílusa és elemzése külön tanulmányt érdemel. A katolikus temetőben található két családi kis kápolna (Bartal és Mihálovits családok) szintén más jellegű kutatás tárgyát képezheti.[39]

Lajosmizse szakrális szobrai és keresztjei egyidősek, sőt egy esetben meg is előzik a jelenlegi város modern történetét, amely csak 1876–77-ig nyúlik vissza, amikor is a jelenlegi város nagyközségként létrejött. A három puszta: Lajos, Mizse és Bene, viszont ennél sokkal régebbi történelmet tudhat maga mögött. Ez a történelem fontos és meghatározó is egyben a határban és a város jelenlegi belterületén található keresztek szempontjából. A török hódítás igen megviselte a három helységet, amelyet a megszállók, hasonlóan a többi akkori virágzó településhez, keményen megadóztattak. Lajos és Mizse utoljára 1594-ben fizetett, de Bene már nem szerepel az 1564-es török adóösszeírásokban sem. Lajost és Mizsét nemcsak a török, hanem a magyar király is megadóztatta, amelyben bizonyosan közrejátszott az is, hogy a lakosság, a tizenöt éves háború kitörésekor, elhagyta falvait. Ezután a

39 Megjegyzésképpen érdemes megemlíteni, hogy a Bartal család Lajosmizse egyik első tehetős jászberényi eredetű családja volt. Mihálovics Ernő az első világháború előtt került Lajosmizsére és szolgálta a híveket esperes-kanonokként 1945-ig. 1928-ban állíttatta a családi kápolnát a katolikus temetőben. A kápolnák összehasonlító vizsgálatának összefoglalására lásd Limbacher Gábor, 1995.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 14

pusztákat különböző városok nagygazdái bérelték a kamarától; Nagykőrös és Kecskemét polgárait írják össze, mint adófizetőket. Érdekes a puszták történelmében az, hogy a Jászberény és Jászladány lakossága váltja meg a három pusztát, mint ősi jussukat. A Redempcióként ismert 1745-ös megváltás alapvetően meghatározta Lajosmizse és a (Fél)Beneként ismert területek 18–19. századi történelmét.

A jórészt római katolikus jászberényi és jászladányi lakosság, valamint a kisebb létszámú református nagykőrösi, kecskeméti és csekély számú ceglédi pusztabirtokos van jelen a redempció pillanatától kezdve. A református lakosság nem állított keresztet vagy szakrális szobrokat, jelzőket, de ennek ellenére nem mondhatjuk, hogy nem maradtak nyomai a református lakosság tárgyi kultúrájának (tanyák gazdasági épületek, istállók, fejfák stb.). A Jászberényből kiköltöző katolikusok a mai napig büszkén vallják telepítési akciójukként létrehozott nagyközséget és származásukat, hagyományuk emlékeit. Ekkor még Jászladánybenepuszta és Jászlajosmizse egy településként élte életét. A lajosmizsei római katolikus templomot 1896-ban szentelték fel, közadakozásból és közmunkákkal, ahogyan a református templom is a hívek adakozása révén épülhetett fel 1902-ben.

A lajosmizsei keresztek története azonban a 18. századra nyúlik vissza, amikor a redempció során Jászberény tulajdonába került lajosi pusztán keresztet állítanak. Tóth József lajosmizsei apát kutatásában szerepel, hogy a jászberényi várostanács már 1789-ben elrendeli egy kőkereszt felállítását a pusztában működő nagylajosi (azaz földeáki) vendégfogadónál.[40] A kereszt „felszenteléséről Harsányi [István, kecskeméti] prépost gondoskodik, mint kerületi esperes és 'bizonyságlevelet' kér a kőkereszt 'conservatiójáról' [későbbi gondozásáról]”.[41] Az igazság azonban az, hogy az említett kőkeresztet már 1785-ben felállították, és maga a kecskeméti plébános, Harsányi István és nagykőrösi társa, Podhragyai János plébános, szentelte fel 1799-ben.[42] Hogy miért kellett várni több évet a felszentelésre, valamint, hogy volt-e valamilyen különös oka a kereszt állításának azt nem tudni. Ez talán a legelső híres kőkeresztek egyike, amely sajnos vagy elpusztult, vagy valahol a föld alatt várja, hogy megtalálják. Azonban ez a „határfoglalás” ismert gyakorlat volt. Ladánybenén a jászladányiak 1814-ben állították és szentelték fel az első „a megváltó képével” ellátott fakeresztet a Csíkos partján. Később ennek a helyén alakították ki a kis temetőjüket, ahol 1894-ben szentelték fel az első kőkeresztet. Hasonlóan a terület elfoglalását – és saját hatalmuk kiterjedését – jelentette, amikor a

40 Ez a híres vendégfogadó a későbbiekben csak Földeáki csárdaként ismert épület volt, amely megszűntekor bírói, majd polgármesteri hivatalként működött, később tanácsházaként, majd 2004-ig ismét polgármesteri hivatalként üzemelt.

41 Tóth József 1975, 3.

42 A hibát mi is elkövettük 2001-es tanulmányunkban, amikor megismételtük Tóth József információját. Később ezt a téves dátumot – már a levéltári források ismeretében – korrigáltuk, lásd Benedek – Kürti 2004, 174-175.

jászapátiak Kocsér pusztájukon 1784-ben kőkeresztet emeltek.[43] A jelenlegi templom előtt egy imaház szolgálta a híveket az akkor még Jászlajosmizse néven ismert település híveit. Az imaház előtt 1862-ben egy fakereszt is állt, amelyre július 30-án tették le az alapítványi összeget (26 korona). Az új templom felszentelése után a keresztet – felújítva – áthelyezték Nagy János földjére.[44] Az 1840-es években már egy harang is szólt a kereszt mellett.

A 19. századi keresztek állításával és az alapítványi összegekkel nem volt minden rendben. A Hájas-kereszt ügye kisebb botrányt kavart. Ezt a fakeresztet a Hájas család (Hájas István?) állíttatta 1885-ben – az alapítvány szerint július 15-én – és amely összeget Czeisz József tisztelendő fel is vett Jászberényben. Később azonban az alapítványi pénzt hiába keresték a templomi pénztárban, nem találták. A család még ügyvédet is fogadott, hogy az eltűnt pénzt visszaszerezze. Hasonlóan bonyolult volt Pintér Mihály 1892-es hagyatéki ügye is, mivel 2000 koronát hagyott a templom javára, ám ezt a hagyatékot az örökösök azonnal megtámadták. Szintén nézeteltérés volt Jászlajosmizse és Jászberény között bizonyos alapítványi pénzekkel kapcsolatosan. Mivel egyes családok az alapítványi pénzt még Jászberény városban fizették be a pusztai keresztekre, amely összeg azután hogy a pusztaiak elváltak és önálló községet alakítottak, (Jász)Lajosmizse tulajdonába – illetve az egyházi alapba – kellett volna kerülnie.[45]

A többi keresztről és a kereszttel kapcsolatos első pusztai temetőről már pontosabb tudomásunk van. Ez is a Jászberény város tulajdonában lévő vendégfogadó – a Földeáki csárda – közelében állt, és csak egy egyszerű fakereszt volt. Felállítását 1833-ban Jászberény városi tanácsa rendelte el – valószínűleg az 1785-ben felállított kereszt helyén –, amikor az első földterületeket kimérték a jászberényi gazdáknak. A tanács ekkor intézkedni kényszerült egy temetőhely kijelöléséről: „Mivel az alsó pusztán több halottat úgy temetnek el, hogy még a pusztabíró sem tudott a halálesetről, ezért a tanács elrendeli, hogy a vendégfogadó közelében, a szél által eldöntött kereszt állítasson fel, s e körül temető árkoltasson."[46] Ez a terület kapta ké-

43 Itt meg kell említeni, hogy egyházi szempontból az útmenti keresztek csak egy fajtáját képezték az alapítványoknak. A „Kegyes Alapítványok" között szerepelnek még a harangok (csengettyűk), földadomány, hagyatékok, és a templomban elhelyezett szentek szobrai és festett képei is, amelyeket a hívők adományából készítettek és állítottak fel. Rácz Mátyásné volt jászberényi lakos például 16 hold és 631 négyszögöl földet adományozott az egyháznak 1862-ben. 1899-ben özv. Rumpler Antalné 50 koronát ajánlott fel egy Szent Anna kép festésére a templom javára. Egy évvel korábban a hívek egy Szent Antal szoborra tettek alapítványt. Lehetett még ezen kívül alapítványt tenni „énekes szentmisére" is; ezt tette özv. Német Andrásné 1901. november 7-én.

44 Lásd Sághy Imre plébános 1896. december 19-i levelét, Fundatio Lajosmizse, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Vác. Az 1905-ös átadáskor felvett jegyzőkönyvben szerepel, hogy Nagy János földjére helyezték át a fakeresztet.

45 Evvel kapcsolatban lásd Szórád lajosmizsei főbíró és Jászberény levélváltását 1887-ből a Hájas-kereszt alapítványi összegéről, 3475/1887, Fundatio Lajosmizse, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Vác.

46 Tóth József, 1975. 4.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 16

sőbb a ma is használatos Temető-dűlő nevet. Hogy ez a kereszt milyen lehetett, sajnos nem tudjuk, hisz ez sem maradt meg.

Ezután a kereszteket már a pusztán élő állandó népesség állíttatta fel. A mai is létező szakrális emlékek közül a legrégebbi külön figyelmet érdemel, hisz még a község alapítása előtt emelték. Az 1862-ből megmaradt Szent Vendel-szobor Kollár Mihály ajándéka volt, amelyre 131 forintnyi alapítványi összeget adott Vácra. A kereszt nem állhatott mai helyén, a római katolikus templom előtt, hanem valahol máshol, hiszen egy 1900-ból származó képeslapon még semmi sincs a templom előtt. A következő 19. századi kereszt egy többszörösen átfestett kőkereszt a temető közepén állt a következő szöveggel: „Készítette Lajosmizse lakossága 1876-ik évben Az Isten dicsőségére" (4). Ez a dátum már a nagyközség megalakulását, és az önállósodás hosszas folyamatának lezárását jelzi. A templom előtti nagy kőkereszt, amelyet 1899-ben készítettek és K. Kovács Mihályné Ötvös Borbála nevét viseli (1), is nyilvánvalóan máshonnan került jelenlegi helyére.

A 19. század második felében több kereszt állításáról van tudomásunk, de amelyek az évtizedek alatt elpusztultak. A fakeresztekről természetesen tudott a Váci Püspökség is, mert a „kegyes alapítványok" rész alatt, 1905-ben, majd később (1908-as) templom-pénztári vizsgálatkor, ezek alapítványi bejegyzését megerősítették.[47] Nagy János a régi imaház előtt állított egy fakeresztet, amely 1862. július 30-án lett jóváhagyva. A Mizsei pusztán, a vacsi határban felállított fakeresztre Fetske János, Mizsei László, Piffkó Antal és Streitman József tettek alapítványt; a tényről maga az akkori lelkész Gajdos Sebestyén is megemlékezett, amikor a gondozásáról írt 1873-ban.[48] A tatárszentgyörgy-kecskemét és lajosmizsei utak kereszteződésénél Lázár János állított egy fakeresztet; erre 1892-ben és 1899-ben 40-40 koronát küldött Vácra alapítványként.[49] Ez a kereszt valószínűleg egy 1872-ben felállított, de azóta megrongálódott kereszt helyét foglalta el. A ceglédi úton Rostás Márton állított egy fakeresztet, amelyet 1885. július 18-án hagyott jóvá a plébános. Ladánybenén 1885 júliusában állítattak egy fakeresztet.[50] A kecskeméti út mentén a Hájos-fakeresztet 1899. január 11-én hagyott jóvá a plébánia. Ugyanebben az évben Kollár Mihály állíttatott a vasút mentén, a baracsi úton, 15 forintos alapítvánnyal egy fakeresztet (jóváhagyva 1899. április 8-án).

47 Lásd az Acta Parochiarum Lajosmizse 5119/1905, „A lajosmizsei templomnál az 1905 jan. 23-án Antal István h plébánosnak történt átadáskor meglevő Kegyes Alapítványok." A későbbi dokumentum a Fundatio Lajosmizse, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Vác, és az 5713/1908. számú „A templom-pénztár állapota" c. beszámoló.

48 Gajdos Sebestyén 1873. április 6-i levele, Fundatio Lajosmizse, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Vác. Fetske János 1873-ban pusztabíró szerepét töltötte be. Streitman (vagy Streitmann) család nagyobb terület birtokosa volt.

49 Lásd A Kegyes Alapítványok listáját Antal István helyettes plébános jegyezte fel 1905. január 23-án, lásd Acta Parochiarium Lajosmizse, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Vác, 5119/1905.

A keresztek mellett a katolikus templomban 1901-ben Szent József képet L. Molnár József, 1901-ben Páduai Szent Antal és 1902-ben Szent Anna emléket özv. Rumplerné Tóth Rozália adományozta. Ezen kívül még a temetői harangot („csengettyűt") is adományoztak: 1886-ban K. Varga János egy negyvenkilós „harangocskát", melynek fenntartására 40 forintos alapítványt tett.[51]

A korai keresztek bemutatása után érdemes feltenni a kérdést: mennyiben sajátosak, egyediek a Lajosmizsén található keresztek és kőszobrok? Másképpen fogalmazva: miben térnek el a környék vagy a hasonló jellegű települések keresztjeitől? Nyilvánvaló, hogy az egyszerűnek tűnő válasz bonyolult: mindenképpen hasonlóak, de eltérőek is, ami adódik az anyag minőségéből, a megmunkálás folyamatából, az egyes mesteremberek keze munkája miatt, és az eltérő családi indítékok okán is. Ami feltűnő, hogy a keresztállítás divathullámai nagyban befolyásolták azt, hogy jelentős számban található út menti kereszt. Lajosmizsén ma 54 kereszt ismert, ebből egy pléhkrisztusos fakereszt tűnt el, tehát a 2010-es állapot szerint 53 út menti kereszt és szakrális szobor áll. Természetesen ez az állapot állandóan változó, mivel újabb és újabb kereszteket állítanak egyének és családok és – a Magyarok Szövetsége által állított kettős kereszt után – ma már civil szervezetek is. Ugyanakkor egyes régebbi keresztek ki vannak téve annak, hogy az utókor egyszerűen megfeledkezik róluk, és ha elbontják, vagy ledől, akkor nem állítanak helyette másikat. A keresztek nagy száma azonban mindenképpen feltűnő. Ha figyelembe vesszük azt, hogy Kerekegyházán – amely település nagyjából egyidős Lajosmizsével, bár kevesebb lakosú – mindössze 18, Abonyban –, amely jóval régebbi és nagyobb, mint Lajosmizse – „csak" 23 kereszt található, akkor lajosmizsei több mint félszáz kereszt a maga nemében páratlan. Természetesen önmagában ez még csak figyelemkeltő számadat, minden esetre a népességszám, a terület nagysága, és történelme, vallási megosztottsága, valamint az út menti keresztek száma között arányos összefüggést kell feltételeznünk. Nyilvánvaló azonban az, hogy a jász kirajzású Lajosmizse esetében a vallásos kultúra és a jász öntudat hatása együttes érvényesüléséről beszélhetünk, amikor a keresztek kimagaslóan nagy számát említjük. Legtöbb betelepült család számára a jászsági eredet és a katolicizmus egyet jelentett, és

50 Fundatio Lajosmizse, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Vác. A Lázár-féle fakeresztet 1910-ben 140 korona összegből felújították. A Rostás kereszt alapítványa 20 forint volt 1885. júl. 15-én. Béki István a kereszthez 500 korona alapítványt is ajánlott fel 1922. márc. 16-án. A 19. századi keresztek és alapítványok listáját a pontos adatok hiányában az alapítványok (Fundatio) között, valamint a (hiányos!) átadási listákon lehet valamelyest követni, lásd Acta Parochiarum Lajosmizse, 5713/1908, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár. Lásd még Kürti 2006, 119.

51 A Kegyes Alapítványok listáját Antal István helyettes plébános jegyezte fel 1905. január 23-án, lásd Acta Parochiarium Lajosmizse, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Vác, 5119/1905.

jelent a mai napig is. Az elmúlt két évtized keresztjeinek felállítási hulláma viszont mindenütt adott volt, s ezt Lajosmizse lakossága valóban ki is használta. Ez igaz úgy az út menti keresztekre, mint a civil-politikai kisemlékek, építmények állítására is. A turul-, kettőskereszt-, Szent István-szobrok, millenniumi emlékművek példátlan magas számaránya is jól illusztrálja az emlékművek és keresztek állítása, valamint az országos nemzeti-politikai események közti kapcsolatok.

A keresztek állítása, ahogyan azt már többen megjegyezték, családi hagyományra, fogadalmakra, és egyéni történetekre, tragédiákra vezethető vissza. Igazi, úgynevezett közösségi kereszt (vota publica) száma igen kevés, és csak a háborús hősi halottaknak emelt templom előtti emléket, illetve a temető egyik kőkeresztjét vehetjük annak.

A családi és egyéni keresztek (vota privata) adják a keresztek nagytöbbségét. Felszentelésük után azonban nagyrészük megszűnt egyszerű egyéni vagy családi kereszt lenni, mivel inkább közösségi funkciót töltenek be. Az egyéni és családi eredetet inkább a felállítás ténye bizonyítja. Nagy baj elhárításáról, családi eseményekről, betegségből való felgyógyulásról, fogságból való hazatérésről (Sebestyén kereszt, 29), gyermek születéséről esetleg az elhalt családtag emlékéről tudat a legtöbb kereszt (42). Az 1990-es években állított keresztek azonban már mást is közölnek jelesül a berénybenei határban 1996-ban állított Szórád kereszt (43), amely a valamikor államosított földtulajdon visszaadásáért emeltetett hálaadó kereszt. Érdekesesség azonban, hogy akadnak keresztek, amelyeket nők állíttattak. Ilyen keresztet természetesen találunk máshol is (pl. a Bódis-kereszt Kerekegyházán).[52] Lajosmizsén is akad rá példa: éppen a Lajosmizse–Kerekegyházi határon található Bodor-kereszt, amelyet a Bodor Antalné Pál-Szabó Margit 1967-ben felújíttatott. De a K. Kovács-kereszt, és a Nagy-Almási-kereszt is asszonyok, özvegyasszonyok alapítványaként lett felállítva.

A kereszt nem állításakor, hanem felszentelésétől számítva lesz legitim. 1922-ben „Pintér Teréz tesz ájtatos alapítványa egy kőkereszt fenntartására”. Ennek a mai napig is Pintér keresztként ismert keresztnek az összege is jelentős volt. A váci püspökség 3310. számú alapítványi levele szerint „Pintér Teréz a lajosmizsei r. kath. Szent egyház buzgó híve Egyezerkettőszáz koronát és …fillért fizetett le minden levonás nélkül ezen váczi egyházmegyei Főhatóság útján a kegyes alapítványok váczi központi pénztárnál azon vallásos kívánalommal, hogy ezen örök alapítványul szolgáló összeg kamataiból a lajosmizsei határban lévő közösi dülő-úton által állított kőkereszt fenntartási, kijavítási s esetleges teljes megújítási költségei fedeztessenek”.

Hasonló alapítványokról tudunk még a temetőben lévő Mihálovits-kápolna létrehozásával kapcsolatban is. Ezt a valamikori lajosmizsei esperes-kanonok,

52 Lásd Hazag, 2009. 26.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 19

Mihálovits Ernő (1873-1951) kezdeményezte 1921-ben családtagjai számára, jelentős összeget elhelyezve a váci püspökség pénztárában.[53]

A keresztek fenntartásáról az állíttató, vagy a család kellett gondoskodjon. Ez a családi gondoskodás – valamint a kereszt környékbeli jelentősége – emelte ki a keresztet a tájból és adott vallásos, szakrális jelentőséget az emlékműnek és környezetének. A keresztek felszentelése is már kisebb családi-rokonsági ünnep volt, amikor a pap imával és szenteltvízzel megáldotta a keresztet. Tudunk még arról, hogy egyes kereszteknél rövid imádkozással egybekötött misét is tartottak. Legtöbbször azonban a hívők, a családtagok gyűltek össze a megadott időpontokban és imádkoztak a kereszteknél. Az időpontok változtak, de sok keresztnél a családtagok a keresztet állító családtag elhalálozási időpontjakor gyűltek egybe. A halottak napján rendszeresen vittek virágot, kisebb koszorút a keresztekhez. Azonban mind a mai napig elmondható, hogy az út menti keresztek majdnem mindig az elhaladók ájtatosságát és vallásosságát szolgálta.

Egyes kereszteknél és szobroknál lassan kultusz-jellegű szokás alakult ki; olyan helyeken ahol azelőtt semmi sem történt. Ilyen a Buckó nevezetű határrész, ahol Czigány László munkája, a Máriácska néven ismert szakrális szobor található (35). A nem mindennapi alkotást – kígyóval ábrázolt Mária – kitüntetett figyelemmel kezeli a környék lakossága. Évente lefestették úgy a szobrot, mint a szobor talpazatát. Egyszerre a valamikori dűlő nevét is elhalványította a szobor: ma már csak egyszerűen Máriácska-dűlőnek nevezik. A szobornál mindig található az évszaknak megfelelő friss virág. A szobor előtt elhaladók keresztet vetnek, s vannak, akik rövid imára is megállnak a szobor előtt. Az 1990-es években özv. Nagy Istvánné (Gombkötő Rozália) volt a szobor karbantartója, aki őrizte, és rendben tartotta. Ő volt még a Máriácska-szoborhoz közeli nagy, barokkos stílusjegyeket viselő faragott fakereszt (36) őrzője is.

Érdemes megemlékezni Czigány Lászlóról (1910–1992), aki egy évet járt az iparművészeti főiskolára, de mivel szülei nem tudták tanulását tovább finanszírozni ezért abbahagyta azt. Ő a Máriácskán kívül még két másik keresztet is készített. Ezek közül egy ugyancsak Mária-szobor (34), szintén a Közös nevű dűlőrészben, az elsőnél valamivel északabbra. Készítési éve valószínűleg 1938 vagy 1939. Ezt a sokkal egyszerűbb Mária-szobrot felújítása után azonban nem festették le, hanem szépen lecsiszolták. Harmadik, jellegzetes alkotása pedig a berénybenei határrészben lévő Pintér-kereszt (41) 1937-ből. A kereszt jellegzetessége nemcsak a korpusz művészi megformálása, hanem a kis Mária szobor és a két térdeplő angyal egyedi figurája, valamint a márványfeliratot körbefonó, barokkos hatást mutató virágdíszítés is.

53 Lásd dr. Baksay Károly aláírásával ellátott 1921. október 3.-i „Alapító Levél” másolatát a Lajosmizsei Helytörténeti Gyűjteményben.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 20

A keresztek elterjedése és időbelisége sem mutat kirívó, különös megosztottságot bár megjegyzendő, hogy az ötvennégy lajosmizsei kereszt területi elterjedése nem egyező: belterületen összesen több mint tíz keresztet állított Lajosmizse lakossága (1-10, 53). Alsólajos területén csupán néhány (13, 15, 16, 19, 48, 53), Mizsén jóval több (11, 12, 14, 17, 18, 20-31, 45, 47, 49, 54), Közös és Bene területein összesen tizennégy (32-44, 46) kereszt található. Míg Felsőlajoson kettő (51, 52), addig Bene, Méntelek-Kecskemét és Kerekegyháza hármashatáron csak a Bodor-kereszt található. Tehát a nagyobb külterületi részeken Mizsén és a belterületen található a legtöbb kereszt, de talán ez is jól mutatja, hogy – talán az egyetlen, a történelmileg legszegényebb részt, Felsőlajost kivéve – a keresztállítás szokása általánosnak mondható, még ha nem is volt annyira népszerű minden külterületi részen.

Az időbeliséget vizsgálva kiderül, hogy a 19. századból mára már csak hat kereszt maradt meg. Elsőként a templom előtti 1862-es Szent Vendel-szobrot kell megemlíteni, amely Kollár Mihály ajándéka volt (2). A továbbiak a templom előtti 1899-es feszület (1), a temetőben lévő 1876-os kőkereszt (4), Alsólajoson a Csillik-Oláh kereszt, amely 1881-ben készült (16), Mizsén a Besenyi kereszt 1899-ből (25), valamint Felsőlajos felé vezető Közös-dűlő menti Páldeák-kereszt, amely 1893-as dátummal (32) van ellátva. Ami sajátossá teszi a templom előtti vörös márványból készült 1899-es keresztet az az, hogy K. Kovács Mihályné Ötvös Borbála állíttatta, és az Esztergom megyei Süttőn egy kővágómester műhelyében készült. A többi kereszt már a 20. század történelméről beszél. Sőt, Majercsik Sándor festőművész mizsei tanyáján állított fakereszt már valójában a 21. század terméke, hisz 2000-ben szentelték fel, majd a művész maga faragott korpuszt is rá. A kereszt egyediségét emeli az a tény is, hogy a művész és édesapja hamvait a kereszt tövében hantolták el, amiről eddig még az út menti keresztekkel kapcsolatos irodalomban nem találkoztunk.

A keresztek divatja érdekesen tükrözi a politikai-társadalmi változásokat. A sztálinizmus idején kevés kereszt állítatott. Közvetlen a második világháború után emelt keresztektől (7, 29), az 1961-es Palóc–Terenyi keresztig (12), az 1965-ben állított Sápi (13) és a Czigány keresztektől (15), az 1970-ben állított kereszt (44), az 1978-as Muhari keresztig (8), az 1982-es Nagy András keresztig (9) a sor igen sokatmondó. Lényegében 1946 és 1961 között keresztet nem állított (nem állíthatott?) Lajosmizse lakossága, és ez már önmagában is bizonyítja a rendszer vallás- és kultúrpolitikájának hatását.[54] A keresztek kultusza az 1980-as és 1990-es években már kedvezőbben alakult, 2000 óta pedig buzgón folyik az újabb keresztek állítása és a régiek felújítása.

Fontos megemlíteni a keresztek tájolását, anyagát és formai jellegzetességeit.

A tájolás igen problémás: azt képzeltük, hogy a tájolásnak adott iránya, vagy bevett szokása van. De a feltételezett kelet – nyugat tájolással szemben –, amely a

54 Erről bővebben lásd önéletrajzi-történeti elemzésemet, Kürti László, 2000a.

templomoknál és a temetői síroknál domináns - az út menti keresztek tájolása nem konzisztens. A temető sírjainak nagy része északkeleti tájolású, illetve délnyugatiak, hasonlóan a temetőben levő két kis családi kápolnához (Bartal, Mihálovits). Velük szemben a zsidó temető kőkeresztjei mind dél-délnyugati tájolásúak. Ez megegyezik a két templom tájolásával is: mindkettő nyugat-délnyugatra néz. A keresztek tájolása a következő megoszlást mutatja: tizenhat keleti, tizenegy délnyugati, kilenc déli, nyolc nyugati, három pedig dominánsan északi tájolású. Ha azonban a dél és nyugati, és velük együtt a köztes délnyugati tájolást nézzük, akkor mindenképpen markánsan jelentkezik ez az irány; mintegy huszonnyolc kereszt erre irányul. A tájolás problematikáját elemezve nagyban meghatározó a keresztek felállítási helye: a két északra néző kereszt (27, 39) nyilvánvalóan keletre lett irányítva, de ez a beállítás nem teljesen sikerült, hiszen a pusztatemplomnál lévő régi fakereszt (27) lehetséges, hogy a forgatások, vagy a különböző javítgatások által mozdult el. Így is ki lehet jelenteni, hogy a nyugati–keleti–déli tájolás a domináns a keresztek állításakor.

A keresztek vertikális tagolása már egységesebb képet mutat. Legtöbb kereszt formája ezt követi: felső rész a kereszttel, a kereszt teste a korpusszal, végül a talpazat a felirattal, virágokkal, esetleg Szűz Mária-szoborral és a keresztet behatároló kerítéssel. A felső részben az INRI felirat, illetve a fakereszteknél még az esővető is megtalálható. A kereszt közép része a korpuszt és kisebb feliratot vagy vésetet tartalmaz. Többségében itt helyezkednek el a Mária-szobrocskák (1, 3, 13, 25, 36), egy esetben angyalokkal (33), egyetlenegyszer pedig mindkettő kombinálva (41). Ezek a keresztek díszesebbek és régiesebbek az újabb kereszteknél, szinte barokkos múltat idézve. Az újabb keresztek legtöbbször csak korpuszt és írást tartalmaznak. A keresztek alsó része lényegében egységesebb képet mutat: kőkeresztben elhelyezett márványtáblára vésett vagy néhányszor festett felirat. A régies fakeresztek és a faragott vagy vésett feliratok mára már a múlté, és Lajosmizsén már csak egynéhány képviselőjük található (7, 12, 18, 36, 40, 54). Kivétel akad persze: a Magyarok Szövetsége által felállított kettőskereszt – a magyarságtudat változó divatját követve – rovásírásos feliratú.

A feliratok szűkszavúak és csak a legfontosabb információval szolgálnak: dátum, tulajdonos neve, ritkán a készítő neve. A feliratok között igen kiemelt szerepet kap az „Isten dicsőségére” felirat. Egyes keresztek sokkal többről tudósítanak: a készítő nevéről és lakhelyéről (1, 36, 41), a káromkodásért való engesztelésről (7), imádkozásról vagy bibliai idézetekről (13, 16, 19, 38, 41), a felújításról (16, 20, 25, 35), egy esetben családi tragédiáról (42). Egy esetben megtudjuk a felszentelő pap nevét is: a 19. század végén állított keresztet az unoka, Csillik János esperes szentelte fel 1962-ben (16). A Bodor-kereszt felszentelőjét is ismerjük (Szlanka es-

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 22

peres). Az 1990-es évektől már Süveges István plébános szentelt fel kereszteket Lajosmizsén.

A keresztek festése valaha sokkal divatosabb volt, mint ma. Korábbi festéknyomok utalnak egyes keresztek színességére (4, 5, 20, 35, 41). A keresztek díszítéséhez mindenképpen hozzátartozik a kerítés, valamint a virág. A kerítés létének magyarázatakor a legtöbb családtag és adatközlő arra hivatkozott, hogy az állatok lerombolhatják, bepiszkolhatják a keresztet, annak környékét. Sokan érveltek úgy, hogy a virágokat kell ezzel védeni. De volt arra utaló adat is, hogy a kereszt és közeli környéke úgy él a környék lakóinak tudatában, mint „szent hely", amit illik kerítéssel védeni. A kerítések legtöbbje fából készült. A 8, 13, 15, 16 és a 43-as számú kereszteknél van fémkerítés. Igen szép kivitelezésű az alsólajosi 16-os kereszt kovácsoltvas kerítése. Sajátos, de nem jellemző megoldás Czigány László Máriaszobrát övező alacsony kőkerítés (34).

A virágot a környék lakói, de legtöbbször a keresztállító család tagjai helyezik el meghatározott alkalmakkor. Ez általában a kereszt állításának évfordulója, vagy az elhunyt családtag halálának időpontja. Halottak napján általános az, hogy a kereszteknél friss virág van, amelyet az összegyűlt család tagjai helyeznek el. Egy-két alkalommal lehetett megfigyelni kereszteknél azt, hogy karácsonykor fenyőágat, Virágvasárnapon barkát helyeznek el. A virágok elhelyezésének két formája van: a korpusz lábánál vagy a kereszt talpazatához rakják le, ritkábban a kerítésen lévő edényekbe teszik. Egyetlen egy alkalommal vettük észre azt, hogy a korpusz széttárt karjaira is akasztottak virágot (17). A virágok jórészt mindig alkalmiak, de – főleg télen – divatos a művirág is. Ritkán kisebb koszorúkat is elhelyeznek az állítók vagy a családtagok (lásd Szórád kereszt, 43). A keresztek virággal történő feldíszítése és környékének rendbetétele igen fontos rítus a családi szertartásokban, pláne akkor, ha a keresztet egy elhunyt emlékére állították. Ebből a szempontból az ilyen személyes keresztek a halál tényének igazolására, az elhunyt eltávozására és mindenképpen a halott emlékezetére szolgál. Így ezek a keresztek az élet és a halál közti kapcsolat egyik szimbolikus lehetőségét biztosítják.[55]

A keresztek életéhez tartozik tehát gondozásuk. Erre utaló nyomot még mindig lehet jócskán találni. Két kereszt (35, 36) gondozójától sikerült igen fontos adatokat kapnunk a kereszteket körülövező tisztelettel és kitüntetett figyelemmel kapcsolatban. A két kereszt gondozója látomás illetve álombeli utasítás révén került a szakrális objektummal közeli kapcsolatban. A Szűzanyát látta álmában, aki nagy fényességgel jelent meg és a kereszt ápolására, a vallásosságra intette őt. Ettől az álomtól indíttatva határozta el a hatvanas éveiben járó asszony, hogy minden szabad idejét a „Máriácskára", annak gondozására fordítja. Különös gondoskodásának köszönhető, hogy a Máriácska minden évben friss festést kap. A szobor uralkodó színei: a kígyó fekete, Mária ruhája kék és fehér, az alma és a szöveget öve-

55 A halál és az élet kapcsolatáról bővebben írtam egyik tanulmányomban, lásd Kürti László 2001.

ző rózsafüzér pedig piros. Mária-napkor a szobor díszítése még gazdagabb, hisz ekkor a környékbeli vallásos tisztelők is virágcsokrokkal borítják a Máriácskát. A szobor szimbolikájával kapcsolatosan érdemes megjegyezni azt, hogy a terület déli részén divatos ún. „Kiskun Madonnák" közti összefüggést nehéz feltételezni. Mindez annak ellenére, hogy a jászsági hatás ott is érezhető, és a Duna-Tisza közi kiskun és a jászság területen kialakult Mária-kultusz nyilvánvalóan befolyásolta mindkét tárgyi szimbolizmust.[56]

A keresztek készítését alapvetően meghatározza az anyag, az, hogy kőből, vagy fából és fémből készítették. A 20. századi keresztek nagy része kőből és már nem fából készült. Az ötvennégy kereszt közül mintegy kéttucat készült fából, a többi mind kő. A legújabb kettős keresztek azonban mindig fából, és nem kőből készültek. Az eredeti fakeresztek közül hármon található ún. pléhkrisztus (27, 23, 18). Érdekes, hogy ezek területi elhelyezkedése: Mizse és Alsólajos, de sem a központban sem Felsőlajoson nem található pléhkrisztus. A pléhkrisztust bádogosmesterek készítették el igen mesterien. Az 1920-as évektől Mujkos, Tormássy és a Csókás bádogosmesterek voltak ismertek. A Mujkos família régi bádogos dinasztia, de a család utolsó tagjának elhunyta után már senki sem űzi ezt az ősi mesterséget. Amint az egyik kereszt restaurálásánál megtudtam (23), a bádog, vagy „pléhjézus", legtöbbje nem egyszerűen bádogból (pléhből), hanem vörösréz lemezből készült. Az általános vélekedéssel szemben a korpusz nem egyetlen egy darabból, hanem öt különböző darabból készült: két kar, fej, felsőtest, alsótest, lábak. Az egyes részeket vörösréz szegecsekkel rögzítették egymáshoz. A kereszt tetején lévő INRI felirat külön vörösréz lemezből készült, amelyet a két végén felhajlították. A egész pléhkrisztust aztán két-három színnel festették, megkülönböztetve a testet, a glóriát és az ágyékkötőt. A feszület festése általában sötétzöld, barna ritkábban fekete volt. Az utóbbi időkben a keresztet és a pléhkrisztust egyszerűen csak sötét színnel lefestették. A fekete szint sokszor azért kapta a kereszt, mert a család tagjai kátránnyal, szurokkal vagy újabban fáradt olajjal kenték be az egész keresztet, így védve a fa anyagát az idő viszontagságaitól.

A Pusztatemplom romot bezáró két dűlőút sarkánál található fakeresztekről feltételezhető, hogy számuk eredetileg több is volt, mintegy körbezárva a középkori Mizse falu megmaradt templomromját.[57] A két megmaradt (mára már csak egy) fakereszteket tölgyfából készítették. Lajosmizsén már nincs tölgyfaerdő, de a Tölyös és Tölyösön túli határrészek utalnak a valamikori, a gazdasági életben igen fontos

56 Barna Gábor és Sümegi György tanulmányai adnak erre nézve jó útmutatást, lásd Barna 1993 és Sümegi 2000.

57 Hasonló dolgunk van a Tolna-megyében található Vörösegyházi-kereszttel kapcsolatban is. Itt a falu határában álló kereszt egy régen elpusztult falu emlékét őrzi, lásd K. Németh, 2009.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 24

szerepet játszó tölgyes erdőrészre, hasonlóan a Nyíreshez is. Mivel ezt az erdőt teljesen kiirtották – Jászberény városának iratai között már 1742-től található arra való utalás, amelyben engedélyezik jászberényi, kecskeméti és nagykőrösi gazdáknak a favágást – a tölgyfa elveszítette szerepét a 19. század végére. Az utóbbi 100 évben már csak a kemény akácfa szolgáltatta az anyagot a keresztekhez. A régi Sápi-kereszt (7) kivétele után látszott egy eredeti megoldás: a készítők egy méretes akácfát használtak fel, melynek gyökereit egyszerűen csak levágták, és a törzset megfaragták. A korpusz lábához még egy szívet is faragtak a fa törzsébe.

Hasonlóan a kiskunfélegyházi keresztekhez,[58] a fakeresztek majdnem felén úgynevezett ívlemez, esővető bádoglemez található, amelyeket bádogosmesterrel készíttettek. Ezek közül csak a 18-as és a 36-os mutat valami díszítést, sőt az előbbi még a korábbi festés nyomait is megőrizte. Nyomok utalnak még a pikszis-re, valamint a tükör-re is. Az előbbiek valamikor bádogszelencék, fakeretek voltak, de ma már csak üveg található helyettük. Ebbe helyeztek kegytárgyakat, szentírás szövegrészeket (7, 12, 18).

A fakeresztek közül, bár majdnem mindegyiken található díszítés és faragott minták, csak a 7-es, 12-es, a 23-as, a 36-os, 40-es és 54-es tartozik a Varga Zsuzsa által elnevezett, ún. „palóc keresztek" típusába.[59] A Buckó felé vezető út mentén lévő fakereszten (36) még mindig látható a mesterek ügyes keze munkája. Az 1908-ban készült kereszt faragása Béki András és Béki Pál szépérzékét, s művészies kivitelezését dicséri. A helytörténeti kutatás során az is kiderült, hogy arról a Béki családról van szó, amely több ácsmestert adott a településnek.[60] 1908-ban Béki András volt a neves ácsmester, és az 1885-ös születésű Béki Pál pedig a segédje.[61] Ők ketten faragták a szépen kivitelezett fakeresztet. Ez az adat már csak azért is értékes, mert több faragott fakeresztről nem tudjuk, ki is készíthette. Feltehető, hogy ácsmesterek és asztalosmesterek is faragtak fakereszteket megrendelésre Lajosmizsén. A Péli-kettőskereszt és a Magyarok Szövetsége állított kettőskereszt is asztalosmesterek munkája. Hasonlóan egyedi a Közösben található Nagy-kereszt (46) Krisztus sajátos ruházatával.

Még egy fakereszt történetét érdemes megjegyeznünk. Ez a ma ismert Pintér-dűlő (a valamikor Treba-Kovács-dűlő) és a Ceglédi út sarkán álló fakereszt. Az emlékezet szerint az első fakeresztet az 1940-es évek elején Pintér Péter Pál állította fel hálából, amiért felépült súlyos betegségéből. Így lett a feszület neve Pintér-kereszt. Az akácfa kereszt azonban csak az 1960-as évek végéig bírta az időjárás viszontag-

58 Fekete János, 1984, 88. Egyes abonyi és a kerekegyházi fakereszteken is található esővédő, lásd Györe 2007 és Hazag 2009. Érdekesen, amíg Abonyban több pléhkrisztus, addig Kerekegyházán egy található.

59 Varga Zsuzsa, 1982, 436.

60 Lásd Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Általános Értesítője. Budapest: Tisztviselők Értesítője, 1930, 142. old.

61 Lásd Segédek jegyzéke, 278. old., Lajosmizse, Helytörténeti Gyűjtemény.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 25

ságait és akkor kidőlt. A tanya akkori tulajdonosa a kereszt kidőlését követő éjszakák egyikén titokban új feszületet faragott, egy 7-8 méteres akácfából. A régi „pléh Jézust” rászegelve az éj leple alatt felállította, ahonnan a régi kidőlt. Ez a kereszt 2001 májusáig állt, amikor is önkormányzati utasításra úgy „újítottak fel”, hogy egyszerűen lecserélték egy sablonra gyártottra.

A fából készült keresztek divatját meghatározza ez, hogy a mai ácsmesterek és asztalosok már nem készítenek fakereszteket, csak ritkán, ám nem szűnt meg kultuszuk (lásd Csorba-kereszt, Majercsik-kereszt, vagy a Nagy-kereszt). Annál nagyobb a divatja azonban a kőkereszteknek, amelyek ma már majdnem mind rendeltetésszerűen műkőből és sírköves mesterek által készülnek. A kőkeresztekre vagy kőből, ritkábban öntöttvasból készítettek korpuszt. A régebbi kőkereszteket máshonnan hozatták a lajosmizseiek. Legtöbbjük Kecskeméten készült, mivel Lajosmizsén az 1940-es évekig nem volt helyi sírköves, aki kereszteket is készíthetett volna. Több kőkereszt nem sírkőfaragók keze alól került ki, hanem házilag kőműves mesterek segítségével alkották. Az 1960-as évektől a Török család, majd az utóbbi években már Szórád Károly és Vásáreczky János kőfaragó mesterek is gyártottak, illetve újítottak fel több kőkeresztet.

A keresztek legfontosabb alkotóelemei a korpuszok, amelyek igen változatosak, de a 20. század közepétől kezdve már egyre inkább sablonok szerint készültek. Kiemelkedően szép és egyedi korpusz található az alsómizsei Palóc és Terenyi család keresztjén (12), a Páldeák kereszten (32) és Cigány László keresztjén (Pintér kereszt, 41). Valójában a temetői keresztek (4, 5) közül mindkét korpusz jellegzetesen archaizáló; a Jászság barokk kőkeresztjeivel és szakrális szobraival mutatnak hasonlóságot. Érdekes az alsólajosi Czigány kereszt (15) korpusza is, amely ellentétben a legtöbb korpusszal nem jobbra hajtott fejű, hanem egyenesen néz. A korpuszok mellett még nagy szerepe volt a Mária kultusznak is, amely Mária-szobrocskák elterjedésével is bizonyítható (1, 4, 6, 13, 25, 36, 41). Térdeplő angyalok csak két kereszten (33, 41) láthatók. Ezek divatja az 1920-as és 30-as évekre vezethető vissza Lajosmizsén. Igaz azonban, hogy a temetőben igen elterjedtek voltak.

A keresztekről érdemes megjegyezni, hogy saját életük van és a kutatások során erre is kitértünk. Míg legtöbb kereszt a pusztulás és a hanyagság áldozata, addig nagyon sok keresztnek a politikai vitáktól sem mentes az élete. A felállítástól a felszentelésig, a festéstől a tisztításig, a javításoktól a felújításig, az áthelyezésektől a rongálásokig igen sok mindenen mennek keresztül. Az elmúlt évszázadban sok keresztet áthelyeztek, és ma már nem eredeti felállításuk helyén láthatók. Érdekes és összefüggő a története két keresztnek is (3, 22). A Palóc néven ismert keresztet, amely eredetileg a város belterületén állt, a jelenlegi kollégium építkezése miatt helyezték a Palóc-dűlő (valamikori Nyír-dűlő) sarkára. Ekkor – igen szakszerűtlenül – egy stílusban és korban nem hozzáillő korpuszt helyeztek rá. Az 1990-es évek ele-

jén történtek lépések a kereszt visszaszállítására és eredeti helyén való felállítására, de a helyi nézeteltérések miatt erre nem került sor helyette emelték a jelenlegi keresztet (3). A keresztek életéhez hozzátartozik még a vandalizmus, illetve az ezekből adódó szükséges javítások is. Több lajosmizsei keresztről ellopták a fém korpuszokat (7, 11, 26, 28). Ezeket idővel megpróbálják a családtagok pótolni. Az állandó változás, és változtatás miatt döntöttünk úgy, hogy ahol lehet, ott a GPS (Global Positioning Syste, tehát Globális Helymeghatározó Rendszer) koordinátákat is közöljük.[62] Ha létezett régebbi fénykép, azt is beillesztettük a 2000 és 2010-ben készült fényképek sorába.

Még egy speciális szakrális kisemléket kell megemlítenünk a lajosmizsei keresztekkel kapcsolatban, az úgynevezett haláljeleket vagy út menti halálemlékeket, amelyek közlekedési balesetben elhunytak, esetleg öngyilkosok emlékét őrzik. (Ezeket római számokkal láttuk el.)[63] Míg 2000-es kutatásunkkor csak pár ilyen haláljel állt, addigra számuk 2010-re 12-re növekedett. Lényeges említeni azt a tényt, hogy nem mindenütt áll haláljel – van, ahol a hozzátartozók tudatosan nem állítottak keresztet. A haláljelek anyaga eltérő: van köztük egyszerű vaskereszt, fa, de a 2000 utániak már inkább kőből készültek, és – a sok virág és díszítés miatt – inkább temetői sírra emlékeztetik az utasokat. A haláljelek is eltűnnek, másokat felújítanak, vagy átalakítanak. A Szuhányi Szilvia fakereszt mögé a család egy sírkőre emlékeztető kőemléket emeltetett (I.). Szövegezésük is eltérő: némelyiken csak kezdőbetű, és keresztnév utal az elhunytra. Máshol teljes nevek és dátumok is szerepelnek. A Kecskemét–Ladánybene kőúton lévő kis vaskereszten lévő festett tábla ad útmutatást egy szerencsétlenségről, annak áldozatáról. A házi készítésű emlékműre átkozódást is festettek, amely az autószerencsétlenség elkövetőjének szól („A jó Isten verje meg"). A figyelmeztető vagy átkozódó sorok arról árulkodnak, hogy az elhunyt hozzátartozói nem nyugodtan bele családtagjuk elvesztésébe, hanem – a halálkeresztek segítségével – próbálják meg fájdalmukat enyhíteni. Egyes halálkereszteknél fényképeket, hosszabb szövegeket (pl. VII, VIII) és az elhunyt használati tárgyait is megtalálhatjuk.[64]

Gajdácsi-kereszt a Kecskemétre vezető 5-ös út mellett található – már Kecskemét Talfája részén a Törekvés Telep közelében – és a fiatal motorbalesetben elhunyt Gajdácsi Jánosnak állít emléket. A Táborfalvára vezető úton pedig szintén egy autóbaleset áldozatának emlékkövét találjuk.

---

62 Az állandó változás, és változtatás miatt döntöttünk úgy, hogy a GPS (Global Positioning System) műholdas helymeghatározó rendszer koordinátáit is közöljük. A koordinátaadatokhoz hozzátartozik a szélességi adatok észak-déli (N-S) a hosszúsági adatok keleti-nyugati (E-W) irányultságának megjelölése. A megadott koordináták WGS84 alapfelületen, földrajzi koordináta-rendszerben és decimális fokban vannak megadva. (WGS84 Lat/Lon hddd.ddddd°)

63 Kovács Ákos, nd. A haláljelekkel kapcsolatosan egy ausztráliai kutatás arra hívja fel a figyelmet, hogy az autósok és motorosok, akarva vagy akaratlanul is, de mindig lelassítottak, amikor ilyen jelek mellett haladtak el, lásd Rober James Smith, 1999 (2008).

64 Hasonlóra hívja fel a figyelmet Reid and Reid tanulmánya is, 2001.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 27

Összegzés

A fentiekből kitűnik, hogy az út mentén felállított keresztek és szobrok, bár a hagyományban gyökereznek és a múlt vallásos emlékei, nem csupán rideg és változatlan tárgyak, hanem a mai vallásos és kulturális élet szerves részei. A keresztállítás hagyománya új életre kelt az államszocializmus évei után - bár akkor is állítottak többet -, mivel az 1990-es rendszerváltoztatás óta több keresztet felállítottak, felújítottak, megmentve a pusztulástól.[65] Többet a bokroktól és a gaztól kellett megtisztítani, de egyes kereszteket átfestettek, vagy a korábbi vésést festették újból. 2000-ben a város önkormányzata hozott döntést öt fakereszt felújításáról.[66] Ennek az lett az eredménye, hogy több régi fakereszt eltűnt (7, 17, 23, 28, 40), helyüket új, sablonra készült feszület foglalta el. A 2009-ben felújított Besenyi-kereszt, majd a két kettőskereszt felállítása is azt mutatja, hogy az elmúlt évtizedben – a vallásos élet fellendülésével – a szakrális emlékek állítása és kultusza is felelevenedett. Sajnos a haláljelek száma is emelkedő tendenciát mutat. Keresztek nagy számából szervesen következik a hagyomány felelevenítésének új értelmezése és a vallásos nevelés fontossága, amely segítségével talán még több keresztet fog majd felújulni, és megmaradni a jövő generáció számára. Ez a felújítás egyívású azzal az igen széles körben elterjedt törekvéssel, amit a Kiskunságban és a Duna-Tisza közén tapasztalunk: a vallásos hagyományok és a régi pusztai kultúra felfedezéséről melyek szervesen illeszkednek bele a helyi hagyományokat kereső identitásmozgalmakba.[67]

65 Az írországi útmenti keresztek hagyományának továbbéléséről szól két ír kutató tanulmánya is, lásd MacConville and McQuillan, 2005.

66 A 2000. március 1.-i 41/2000 ÖH.sz., valamint a 59/2000. ÖH. Határozatokban a város önkormányzatának képviselő testülete döntött a Millenniumi rendezvények költségkeretéről, amelyben szerepelt a keresztek felújitása összesen 266,900 forinttal.

67 A puszta felfedezéséről és a Lajosmizsén oly divatos tanyasi turizmus sajátosságairól, lásd Kürti László, 2000b. A keresztekről szóló tanulmányunk megjelenése után a helyi Járóföld Turista Egyesület külön felkereste az összes keresztet és honlapjára feltette (lásd http://www.jarofold.hu/lajosmizsekeresztek.html).

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 28

FELHASZNÁLT IRODALOM

AGÓCSNÉ HALÁSZ ANDREA – 2009. „Szakrális kisemlékek Mezőkövesden”. Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 48, 141–154.

AKA, CHRISTINE – 2002. „Unfallkreuze am Strassenrand. Orte der Trauer und der Suche nach Sinn”. Volkskunde in Rheinland-Pfalz 17/2, 43–58.

ASKERCZ ÉVA – 1993. „Barokk út menti szobrok Északnyugat-Magyarországon,” In Perger Gyula és Cseri Miklós szerk., A Kisalföld népi építészete. Győr-Szentendre: Xantus János Múzeum, 385–392.

BADICSNÉ SZIKSZAI ZUZSA – 2008. „A keresztfához megyek… Kiszombor szakrális emlékei,” In Grynaeus Tamás szerk. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged-Budapest: Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 233–265.

BÁLINT SÁNDOR – 1977. Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából I-II. Budapest: Szent István Társulat.

BARNA GÁBOR – 1993. „A kiskunsági Mária-szobrok eredetéről.” Néprajzi Értesítő LXXV. 208-214.

BARTHA ELEK – 1990. „A szakrális célú határbeli építmények funkcionális kérdései – keresztek, szobrok, kápolnák.” Ház és Ember 6. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve, Szentendre, 219–226.

BENEDEK GYULA – KÜRTI LÁSZLÓ – 2004. Bene, Lajos és Mizse oklevelei, történeti dokumentumai (1385–1877). Cumania Könyvek 2. Kecskemét: Bács-Kiskun Megye Önkormányzat Múzeumi Szervezete.

COLLINS, CHARLES O. AND RHINE, CHARLES D. – 2003. „Roadside memorials.” Journal of Death and Dying 47, 3, 221–244.

DÁVID ÁRON – 2008. „Jászszentandrási keresztek, szobrok,” In Grynaeus Tamás szerk. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged–Budapest: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, és a Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 99–120.

EVERETT, HOLLY J. – 2002. Roadside crosses in contemporary memorial culture. Denton: University of North Texas Press.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 29

FÁBIÁN BALÁZS – 2008. „Gödöllői köztéri szakrális emlékek története.” In Grynaeus Tamás szerk. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged–Budapest: Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 61–98.

FEKETE JÁNOS – 1984. „Kiskunfélegyházi út menti keresztek.” Ethnographia XCV, 1, 80–106.

GLESZER NORBERT – 2008. „Óbecse szakrális kisépítményei,” In Grynaeus Tamás szerk. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged–Budapest: Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 266–314.

GRYNAEUS TAMÁS – 2007. „Szakrális kisemlék-kutatás Magyarországon.” Acta Ethnologica Danubiana 8-9, 37–48.

GRYNAEUS TAMÁS szerk. – 2007. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged-Budapest: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, és a Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány.

GULYÁS ÉVA – 1994. „Út menti keresztek, szobrok a Jászságban.” In Pethő László szerk., Jászsági Évkönyv 1994, Jászberény: Jászsági Évkönyv Alapítvány, 110-121.

GYÖRE PÁL – 2007. Út menti keresztek Abonyban. Abony: Abonyi Lajos Múzeum Alapítvány.

HAZAG LÁSZLÓ – 2009. Keresztek a kerekegyházi utak mentén. Kerekegyháza: Kerekegyházáért Baráti Egyesület.

IANCU LAURA – 2008. „Út menti keresztek, szobrok a moldvai Magyarfaluban,” In Grynaeus Tamás szerk. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged–Budapest: Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 325-338.

JÓZSA LÁSZLÓ – 1999. Megszentelt kövek (Kápolnák, szobrok, keresztek és temetők Kunszentmáronban). Szegei Vallási Néprajzi Könyvtár 4. Szeged.

K. NÉMETH ANDRÁS – 2009. „Vörösegyházi-kereszt – Vörös köröszfa. A helynévi motiváció egy sajátos továbbélése.” Névtani Értesítő 31, 113-117.

KAPPF, DIETER UND WOLF, REINHARD – 1999. Steinkreuze, Grenzkreuze, Wegweiser. Stuttgart: Theiss.

KOVÁCS ÁKOS szerk. – 1989. Haláljelek. Egészség Alkoholmentes Rehabilitációs Egyesület. Budapest: Liget Könyvek.

KÖSTLIN, KONRAD – 1992. „Totengedenken am Strassenrand. Projektstrategie und Forschungsdesign." Österreichische Zeitschrift für Volkskunde 95, 305-320.

KULIK MELINDA – 2008. „Szakrális kisemlékek Endrődön és határában," In Grynaeus Tamás szerk. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged-Budapest: Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 191–232.

KÜRTI LÁSZLÓ – 2000a. „The Socialist Circus: Secrets, Lies, and Autobiographical Family Narratives," In R. Breckner, D. Kalekin-Fishman and I. Miethe eds., Biographies and the Division of Europe: Experience, Action, and Change on the 'Eastern Side' . Opladen: Leske - Budrich,, 283–302.

2000b. „A puszta felfedezésétől a puszta eladásáig: Az alföldi-tanyasi turizmus és az esszencializmus problémája," In Fejős Zoltán és Szijártó Zsolt szerk., Turizmus és kommunikáció, Budapest: Néprajzi Múzeum, 112–128.

2001. „A halál kultúrája," In Pócs Éva szerk., Lélek, halál, túlvilág. Budapest: Balassi Kiadó, 318–336.

2006. Ladánybenei évszázadok. Ladánybene Önkormányzata.

KÜRTI LÁSZLÓ – HAJDRIK SÁNDOR – 2001. „Lajosmizsei keresztek és szakrális szobrok." Cumania 17, 271–302.

L. JUHÁSZ ILONA – 2005. „Fába róva, földbe ütve…" A kopjafák/emlékoszlopok mint a szimbolikus térfoglalás eszközei a szlovákiai magyaroknál. Komárom–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó.

2009. „Út menti halálhelyjelek Dél-Szlovákiában." Acta Ethnologica Danubiana (Komárom-Komárno), 10-11, 61-110.

L. JUHÁSZ ILONA – LISZKA JÓZSEF – 2006. Jelek a térben 1. Szakrális kisemlékeink. Komárom–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum.

LIMBACHER, GÁBOR – 1995. „A kápolnák néprajzi kutatásáról," In Barna Gábor szerk., Vallásos népélet a Kárpát medencében. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 17–31.

LISZKA JÓZSEF – 2000. Állíttatott keresztínyi buzgóságbul. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kisemlékeiről. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.

2007. „A szakrális kisemlékek kutatása a közép-európai térségben." Acta Ethnologica Danubiana 8-9, 17-36.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 31

LÜKŐ GÁBOR – 1982. Kiskunság régi képfaragó és képmetsző művészete. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Művelődési Központ.

MACCONVILLE, U. AND MCQUILLAN, R. – 2005. „Continuing the tradition: roadside memorials in Ireland." Archeology Ireland 19,1, 26-30.

MAGYAR NÓRA – 2008. „Szakrális kisemlékek Szegváron," In Grynaeus Tamás szerk. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged-Budapest: Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 153-171.

MAJOR ANNA EDIT, MÓD LÁSZLÓ – 2005. Megszentelt határ: szentesi és Szentes környéki út menti keresztek. Szentes: Szentes Város Önkormányzata.

NAGY LAJOSNÉ – 2000. „Út menti kőkeresztek Jászárokszálláson. Jászsági Évkönyv 2000. Szerk.: Pethő László. Jászberény, 208-223

PASKUJ IVÁN – 2009. „Kiskunmajsai keresztek." Halasi Múzeum 3. Kiskunhalas: Thorma János Múzeum, 379–398.

PERGER GYULA – 1993. „Képoszlopok a Kisalföldön," In Perger Gyula és Cseri Miklós szerk., A Kisalföld népi építészete, Szentendre-Győr: Xantus János Múzeum, 357–384.

REID, JON K. AND CYNTHIA L. REID – 2001. „A cross marks the spot: A study of roadside death memorials in Texas and Oklahoma." Death Studies 25,4, 341–356.

RÉTHELYI JÁNOS – 1984. „Út menti keresztek Keszthely környékén." Ethnographia XCV, 1, 53–79.

ROMSICS IMRE – 2007. Az öreg-köröszt. Út menti keresztek Homokmégyen. Kalocsa: Kalocsai Múzeumbarátok Köre.

SMITH, ROBERT JAMES – 1999 (2008). „Roadside memorials some Australian examples." Folklore (INTERNET http://findarticles.com/p/articles/mi_m2386/is_1999_Annual/ai_55983656/?tag =content;col1, letöltés 2010-04-13).

SÜMEGI GYÖRGY – 2000. Kiskunsági Madonnák. Kiskunfélegyháza: Kiskun Múzeum Baráti Kör.

SÜTŐ LEVENTE (Bali János közreműködésével) – 2002. „Sírjelből magyarságszimbólum. Kopjafa revival Erdélyben a 80-as évek közepétől napjainkig." In Gergely András szerk., A nemzet antropológiája (Hofer Tamás köszöntése), Budapest, 277–286.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 32

SZAUTER DÓRA – 2008. „Kalocsa belterületének szakrális kisemlékei," In Grynaeus Tamás szerk. Köztéri szakrális kisépítmények. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 19. Szeged–Budapest: Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 133-152.

SZILÁGYI ISTVÁN – 1995. „Vörös keresztek Vas megyében," In Cseri Miklós szerk., A Nyugat-Dunántúl népi építészete. Szentendre-Szombathely. 415–22.

TÓTH, JÁNOS – 1971. Az Őrség népi építészete. Budapest: Műszaki.

TÓTH JÓZSEF – 1975. A lajosmizsei róm. kat. egyházközség története. Kézirat-másolat. Lajosmizsei Helytörténeti Gyűjtemény.

TÜSKÉS GÁBOR – 1977. Keresztek, feszületek, kálváriák. Ethnographia 88, 195-197.

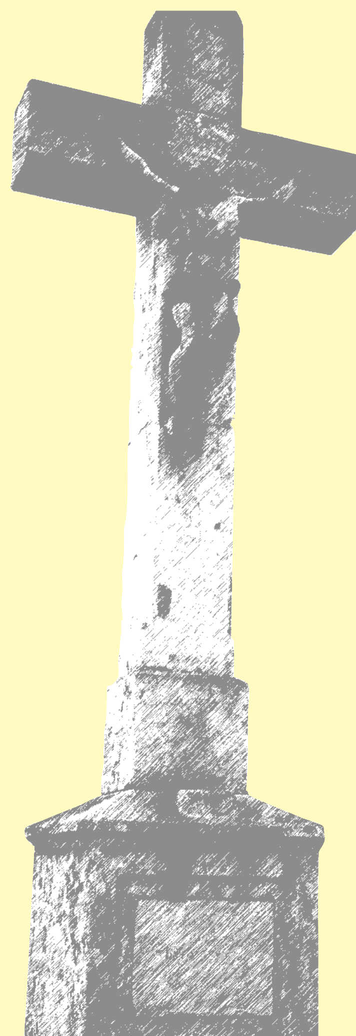
1980. „Út menti és temetői kőfeszületek Abaliget, Orfű környékén." Ethnographia XCI, 1, 98-113.

2000. „A zarándoklatok térbeli sajátosságai a 17-18. században." Néprajzi Látóhatár IX, 3-4, 253-266.

VARGA ZSUZSA – 1982. „Út menti keresztek," Ortutay Gyula szerk., Magyar Néprajzi Lexikon 5, Budapest: Akadémiai Kiadó, 435–437.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 33

Keresztek

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 34

1. K. Kovács-kereszt

A római katolikus templom előtt, nagy piros vörösmárványból készült korpusszal ellátott kereszt (nyugat-délnyugatra tájolva). A keresztet Járvás József plébános szentelte fel 1899. június 15-én, jóváhagyva június 27-én. Fenntartására K. Kovács Mihályné 30 forintos alapítványt tett.

Felirat:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
K. KOVÁCS MIHÁLYNÉ
ÖTVÖS BORBÁLA
1899.

…FERENCZ
KŐVÁGÓ MESTER
SÜTTŐ
ESZTERGOM MEGYE.

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 35

alap.qxd 2010.09.08. 13:01 Page 36

2. Szent Vendel-szobor

A katolikus templom előtt, nyugat-délnyugatra tájolva. Jóváhagyva 1862. december 31. Felszentelte Gajdos Sebestyén.

Felirat:

„ÁLLÍTATTA KOLLÁR MIHÁLY 1862."

KOLLAR MIHALY

3. Ceglédi úti kőkereszt

A kollégium előtti kis parkban helyezkedik el. A keresztet Kisjuhász Gábor állíttatta egy korábbi kereszt helyén 1997-ben.

Felirat:

EGYETLEN LELKEM
VÁRJA ŐT AZ ÉG
VAJON MEGMENTENI
IDŐM LESZ E MÉG
MERT RÖVID AZ ÉLET
DE BIZTOS A HALÁL
AZ A RETTENETES ÓRA
VAJON HOGYAN TALÁL
MEGVÁLTÓ JÉZUSOM
ADD SZENT KEGYELMEDET
SEGÍTS, HOGY MEGMENTSEM
EGYETLEN LELKEMET.

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 39

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 40

4. Temetői kőkereszt

1876-os dátummal Czeisz József plébános sírja előtt áll. A régi emlékművet véletlenül ledöntötték, majd új keresztet állítottak helyére „Közadakozásból felújították a katolikus hívek. 2005” felirattal.

Az eredeti felirat:

„KÉSZÍTETTE LAJOSMIZSE LAKOSSÁGA 1876-IK ÉVBEN
AZ ISTEN DICSŐSÉGÉRE.”

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 41

5. L. Molnár-Cigány-kereszt

A temető második régi kőkeresztje korpusszal, kis Szűz Mária-szoborral (északkeleti tájolással). Jóváhagyva és felszentelve Járvás plébános által 1901. okt. 15-én. Az alapítványi összeg 440 korona volt, amelyből még egy Szent József képet is festettek a templom számára.

Eredeti szövege:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTÉK
L MOLNÁR JÓZSEF
ÉS NEJE
CIGÁNY BORBÁLA
HAGYATÉKÁBÓL ÖRÖKÖSEI
1901.

A megsérült régi kereszt helyét új kőkereszt és szöveges márványtábla foglalta el 2000-ben.

Szövege:

MEGVÁLTÓNK SZÜLETÉSÉNEK
2000. ÉVFORDULÓJA
TISZTELETÉRE
KÖZADAKOZÁSBÓL FELÚJÍT-
TATTÁK A KATOLIKUS HÍVEK.

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 43

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 44

6. Nagy-Almási-kereszt

Dózsa György út és a Szent Vendel utca sarkán lévő kőkereszt (észak-keleti tájolással). A kereszten kisméretű Jézus és Szűz Mária szobor van. Állítatta és annak fenntartására a 40 koronás alapot tette a kereszten szereplő özvegy.

Tájolás: K. Az alapítvány jóváhagyva 1903. ápr. 18, öt nappal a felszentelése után. Nyilvánvalóan, hogy ez a kereszt a korábbi Sápi László által 1899-ben állított fakereszt helyén lett felállítva.

Szövege:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
ÖZVEGY NAGY LÁSZLÓNÉ
SZÜLETETT ALMÁSY ESZTER
1903.

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 45

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 46

7. Sápi-B. Kovács-kereszt

A Görgey út és a Dózsa György út sarkán. Faragott fakereszt, amelyről már régebben eltűnt a korpusz (a szögek mutatták, hogy hol lehetett). A keresztet kis fakerítés vette körül. Tájolása: dél-nyugat. Ez a kereszt egy nyíltan vezeklő-kereszt, amelynek használata német nyelvterületen is ismert („Sühnekreuze”).

A kereszt alján egy archaikus vésett felirat volt:

E JELBEN GYŐZNI FOGSZ JÉZUS KRISZTUS
SZENT KERESZTJE, LÉGY KÖZSÉGÜNK VEZÉRLŐJE,
JÉZUSOM FOGADD SZÍVÜNK AJÁNDÉKÁT
ENGESZTELÉSÜL A KÁROMKODÁS BŰNEIÉRT.
SÁPI PÉTER ÉS NEJE B. KOVÁCS ILONA, 1945.

Az erősen megrongálódott keresztet 2001. május végén az önkormányzat lecserélte egy új fakeresztre fehér korpusszal, kerítéssel, de az eredeti felirat nélkül.

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 47

8. Muhari-kőkereszt

Az 5-ös úton, Alsólajoson, a 70. kilométerkő után, az út szélén balra (délnyugati tájolással). A kereszt kis korpusszal, INRI táblával, és vésett feliratú fehér márványtáblával van ellátva. A keresztet kovácsoltvas kerítés veszi körül, mögötte két fenyőfa áll.

Szövege:

„EMELTETTE MUHARI IMRE ÉS NEJE 1978."

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 50

9. Nagy András-kereszt

Lajosmizse „Cigányváros” után, a Telepi út folytatásában, kőkereszt, fém korpusszal, INRI felirattal és keleti tájolással.

A fekete márványtáblán található felirata:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
NAGY ANDRÁS
FELESÉGE ÉS CSALÁDJA
1982.

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 51

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 52

10. A Vasút-utcai fakereszt

A vasúti sínpálya mellett, egyszerű fakereszt korpusszal és INRI felirattal, keleti tájolással. Felújítva.

alap.qxd 2010.09.08. 13:02 Page 53

11. Palócz-kőkereszt

Alsómizsén a Hármashatári iskola-dűlőn álló kőkereszt, amelyről a korpusz hiányzott a 2000-es adatgyűjtés során. A kereszt festett fakerítéssel van körülvéve és INRI felirattal ellátva. Alapítvány 40 korona összeggel, felszentelve Boldogasszony ünnepén. 2002-ben felújítva, és korpusszal ellátva. Tájolása: déli.

Felirata fekete márványtáblán:

„Felújította 2002
Palócz Imre
és neje Bognár Ilona."

A régi kereszt felirata:

„Emeltette Palócz János
és neje Bujdosó Verona
Isten dicsőségére 1904."

alap.qxd 2010.09.08. 13:03 Page 55

12. Palócz-Terenyi-kereszt

Alsómizse, Hármashatári iskola-dűlő, Bujdosó tanya előtti útkereszteződésben található. Faragott, korpuszos fakereszt félköríves esővetővel, mely ma már hiányzik. A rövidítések a Palócz és a Terenyi családokat jelenti. A keresztet és a kerítést teljesen felújították, az egyedibb korpuszt is lecserélték (tájolása: dél-délnyugat).

Vésete:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
PA ÉS TJ
1961

alap.qxd 2010.09.08. 13:03 Page 57

13. Sápi–Drabant-kereszt

Alsólajoson, az 5-ös úton Kecskemét felé, a Csordás vegyesbolt után, az Y elágazás előtt az úttól jobbra. Vaskerítéssel körbevett kőkereszt korpusszal, imádkozó Mária-szoborral, INRI felirattal és keleti tájolással.

Szövege fehér márványtáblán:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
1965-BEN
ID. SÁPI ANTAL
ÉS NEJE
DRABANT VERONA
ISTEN BÁRÁNYA
KI ELVESZED A VILÁG BŰNEIT
ADJ NEKÜNK BÉKESSÉGET.

ISTEN DICSOSEGERE
EMELTETTE
1965-BEN
ID SÁPI ANTAL
ES NEJE
DRABANT VERON
ISTEN BARANYA

alap.qxd 2010.09.08. 13:03 Page 60

14. Bujdosó-Szűcs-kereszt

Alsómizsén, a Dörnyei dűlőben, a volt kulapityei iskolánál található fakereszt. A régi keresztet kékre festették, esővetővel, fakerítéssel, korpusszal és INRI táblával látták el. Eredeti felirata egy bádoglemezre volt festve a következő szöveggel: „Isten dicsőségére emeltette emlékül Bujdosó János és neje Szűcs Mária 1927." (Tájolás: délre). A keresztet és a kerítést teljesen felújították, a korpusz lábához egy Mária képet helyeztek, „Felújította Szigetvári Antal és neje Bujdosó Krisztina 2007" szöveggel.

alap.qxd 2010.09.08. 13:03 Page 61

alap.qxd 2010.09.08. 13:03 Page 62

15. Czigány-kereszt

Alsólajos, az 5-ös úton, a mai Zsikla-dűlő sarkán a 9-es Csordás vegyesbolttal szemben, kis kőkereszt korpusszal, INRI felirattal, vaskerítéssel és nyugati tájolással.

Felirata fehér márványtáblán:

HÁLÁBÓL
ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE A CZIGÁNY CSALÁD
1965

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 63

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 64

16. Csillik-kereszt

Alsólajoson, a Zsikla-dűlő és a Bujdosó-dűlő kereszteződésénél, kőkereszt kis fém korpusszal (a korpusz balra néz), kovácsoltvas kerítéssel. Tájolása nyugati (GPS 47.00462 és 19.60974). Az 1962-ben felújított keresztet, a dédunoka Csillik János (1907–1975) szentelte fel (lásd lent).

Felirata fehér márványtáblán:

ANNAK A KÉPE FÜGG ITT,
AKIT A SZERETET A HALÁLBA VITT.
ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE CSILLIK ISTVÁN ÉS NEJE, OLÁH KATALIN
1881 ÉVBEN.
ÚJÍTATTÁK UNOKÁI ÉS
DÉDUNOKÁI 1962 ÉVBEN.
FELSZENTELTE DÉDUNOKÁJA
CSILLIK JÁNOS ESPERES PLÉBÁNOS.

ISTEN DICSOSEGERE
ESPERES

17. Mizsei-kereszt

Alsómizsén, a volt Mizsei majorhoz vezető dűlőúton, a mai horgásztónál egy kőkeresztet állított a Mizsei család az 1930-as években. A második világháború alatt elpusztult kereszt helyére egy festett fakeresztet állítottak, bekerítették és egy sablonos korpuszt tettek rá (nyugatra néz). Az keresztet 2001 májusában lecserélték barnára festett fakeresztre, INRI táblával, fehér kő korpuszra.

A kereszt felszentelése után készült fénykép: Mizsey György (baról az első), Ricsováry-Takács József és felesége a kép jobb oldalán állnak.

INRI

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 68

18. Kocsis–Hábencius-kereszt

Alsómizsén a Bokroskúti dűlőben (A Csikó bolttal szemközti dűlő) található fakereszt, a ma már ritkaságnak számító festett pléhkrisztussal, esővetővel és kis üvegkerettel, melyben valamikor szentkép vagy szöveg volt. A keleti tájolású keresztet kerítés veszi körül.

Szövege:

„ISTEN DICSŐSÉGÉRE EMELTETTE KOCSIS ISTVÁN
ÉS NEJE HÁBENCIUS JULIANNA.
1933 AUGUSZTUS 16.”

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 69

19. Németh–Krasnyánszki-kereszt

Alsólajoson a Dörnyei-dűlő és a Vásártérre vezető dűlő kereszteződésénél, fakerítéssel ellátott kőkereszt, kis korpusszal. A felújított, déli tájolású kereszt márványtáblás felirata:

JÖJJETEK HOZZÁM,
KIK FÁRADOZTOK
ÉS TERHELVE VAGYTOK
ÉS ÉN MEGENYHÍTELEK
TITEKET
NÉMETH LAJOS
ÉS NEJE
KRASNYÁNSZKI MÁRIA
1925

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 71

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 72

20. Gerébi-kereszt

Az Alsómizsén található Gerébi-keresztről kapta a dűlő is a nevét. A nyugati-északnyugati tájolású kőkereszt, korpusszal és fakerítéssel van ellátva.

Felirata fehér márványtáblán:

GERÉBI
KERESZT
FELÚJÍTOTTA:
NAGY BÁLINT
ÉS NEJE
KRASNYÁNSZKY GYÖRGY
ÉS NEJE
1995

GERÉBI
KERESZT
FELUJÍTATTA:
NAGY BÁLINT
ÉS NEJE
KRASNYÁNSZKI
GYÖRGY
ÉS

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 74

21. Gáspár-kereszt

Az alsómizsei Palócz-dűlőben található a vaskerítéssel ellátott kőkereszt, mely délnyugatra néz. Korpusszal, INRI táblával, és kővirágvázával van díszítetve.

Felirata fekete márványtáblán:

„TÉGED ISTEN
DICSÉRÜNK”
GÁSPÁR CSALÁD
1995.

INRI
„TÉGED ISTEN
DICSÉRÜNK”
GÁSPÁR CSALÁD
1995.

22. Palócz-kereszt

Alsómizsén a Ceglédi út és a Palócz dűlő sarkán található nagy kőkereszt hatalmas korpusszal, fakerítéssel és INRI felirattal. Szövege nincs. A nyugati tájolású keresztet, ma egyszerűen csak Palócz-keresztnek nevezik, melynek eredeti helye a kollégium előtti tér volt, de a 1970-es évek elején kiszállították jelenlegi helyére.

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 77

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 78

23. Pintér Pál-kereszt

Alsómizsén, a Ceglédi út és Csikó-sarok előtt, fakereszt pléhkrisztussal és INRI táblával. Tulajdonosa az 1940-es évek elején állított hálából felgyógyulása alkalmából. A régi kereszt esővetővel védett volt, de sem szöveget sem pedig évszámot nem véstek rá (déli irányba néz). Lecserélve új fakeresztre 2001-ben.

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 79

alap.qxd 2010.09.08. 13:04 Page 80

24. Kisjuhász-kereszt

Mizsén, a jelenlegi Ásványvíz üzem mögött található, keleti tájolású kőkereszt, korpusszal és INRI táblácskával.

Felirata márványtáblán:

ISTENNEK
LEGYEN HÁLA!
EMELTETTE
KISJUHÁSZ
CSALÁD
1996

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 81

25. Besenyi-kereszt

Mizsén az M5-ös út melletti kövesúton, egy dűlőút elágazásában, kőkereszt, vörösmárvány kőből, melyen Mária-szobor és INRI felirat volt. A keleti tájolású keresztet Járvás József plébános szentelte fel. Az eredeti kereszt püspöki engedéllyel jóváhagyva 1901. okt. 17-én, 60 korona alapítványi összeggel. 1922-ben a keresztbe villám csapott bele és a család a következő évben 30000 korona értékben kijavíttatta. Szövege:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE ÁLLÍTTOTTÁK
BESENYI JÓZSEF
ÉS NEJE
RAJNA ERZSÉBET
1899.
JAVÍTOTTA TÓTH MÁRIA ÉS CSALÁDJA 1923.

A régi keresztet újra cserélték, és felszentelték új szöveggel kiegészítve:

FELÚJÍTVA, FELSZENTELVE
2009. 08. 23.
FELÚJÍTTATTÁK
KOLLÁR CSABA
KOVÁCSNÉ TERENYI ÉVA

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 83

26. Almási-Czigány kereszt

A Kónya-dűlőben, a mizsei Pusztatemplom után lévő, dél-délnyugati tájolású kőkereszt.

Felirata:

ISTEN
DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
ALMÁSI JÁNOS
ÉS NEJE
CZIGÁNY MÁRIA
1921
JUNI 12

A keresztet teljesen felújították, korpusszal, a lábazaton vésett szöveggel:

FELÚJÍTTATTA
ROSTÁS BÉLA ÉS NEJE VAS EDIT
2005

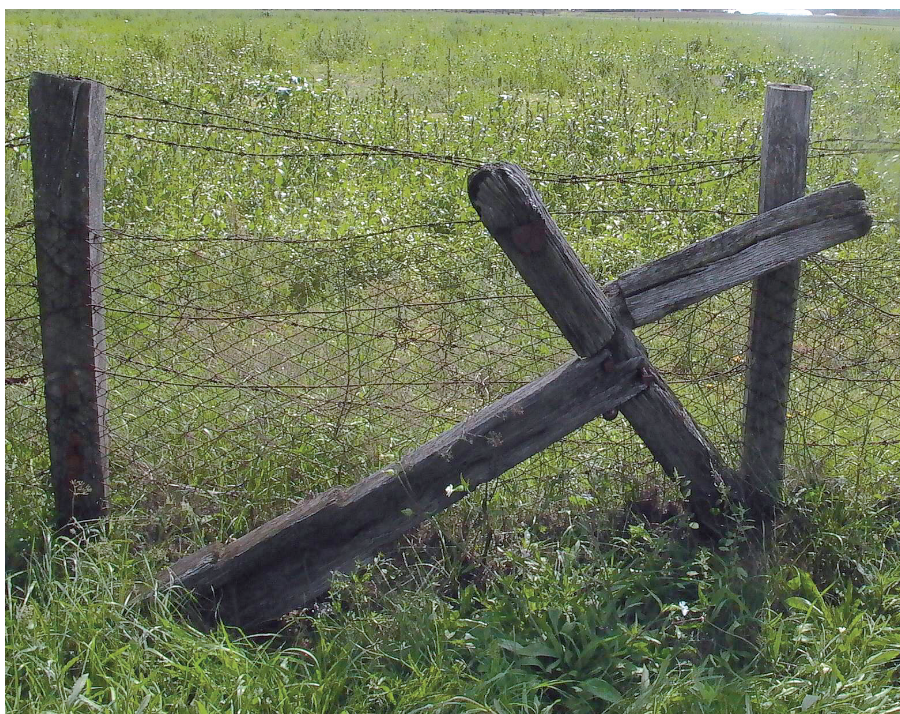

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 85

27. Pusztatemplom mögötti kereszt

A mizsei Kónya-dűlőben, a Pusztatemplom mögött álló fakereszt, rozsdás pléhkrisztussal (északi tájolású). Vésett felirata nehezen volt olvasható már az első adatgyűjtés alkalmával is: „Isten dicsőségére emeltette…” 2007-ben még roskadt állapotban voltak meg egyes darabjai, de egy évvel később a kereszt teljesen elkorhadt és végleg eltűnt. A környékbeli lakosok eddig még nem állítottak helyette másikat.

A 2007-es állapot

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 87

28. Pusztatemplom-kereszt

Mizsén a Pusztatemplomnál lévő kereszteződésben, faragott fakereszt, INRI táblácskával, kerítéssel, sem felirata, sem korpusza nem volt már az első kutatásunk alkalmával (tájolása nyugati irányú). A régi keresztet új, barnára festett, fehér korpusszal ellátott fakeresztre cserélték le 2001 májusában. 2007-ben egy teljesen új kereszt lett állítva, korpusszal, üvegkeretben lévő Mária szoborral és esővetővel. Elnevezése utal a középkori Mizse falu templomjára.

Az új kereszt szövege alumínium táblán:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
FELÚJÍTOTTA
ROSTÁS BÉLA ÉS NEJE
ÉS
SZIGETVÁRI ANTAL ÉS NEJE
2007

INRI
ÉS
2007

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 90

29. Sebestyén–Benke-kereszt

A Pető-dűlőben, kis alumínium korpusszal és INRI felirattal, zöld fakerítéssel (déli tájolású). A fogságból való hazatérésre adományozták a keresztet állítói.

Szöveg fehér márványtáblán:

HÁLÁBÓL
ISTEN DICSŐSÉGÉRE
SEBESTYÉN ISTVÁN ÉS NEJE BENKE BORBÁLA
1945–1970

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 91

30. Misovicki-kereszt

Mizsén a Pető-dűlőben, a volt tanyasi iskola épületénél, fakereszt, vaskrisztussal (jobb kéz hiányzik), csak INRI felirattal (délre néz). Régebben „Misovicki-keresztként" emlegettek és a Kónya-dűlőben állt, ám onnan eltávolították és csak a környékbelieknek köszönhetően menekült meg a pusztulástól. A helyi hagyomány szerint a korpusz jobb karját még 1944–45-ben lőtték le. Valószínű, hogy ez a kereszt a valamikor díszes fakereszt helyére került, amit Misovits Illés és neje, Pesti Ágnes állíttatott 1918-ban, amelyre 100 korona alapítványi összeget ajánlottak fel.

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 93

31. Majercsik-kereszt

Mizsén a Szarkási-dűlőben, Majercsik Sándor (1933–2007) festőművész által készítette korpusz és fakereszt tanyájának bejáratánál. A keresztet 1999-ben állította fel és 2000-ben lett felszentelve. Ezután a művész korpuszt faragott rá. A kereszt egyedülálló, mivel a művész és apja hamvait a kereszt tövében hantolták el. A kereszt tövében réztáblás felirat: „Apám 1909–1986. Fiad 1933–2007." Tájolása: dél, délnyugat.

Majercsik Sándor

A művész temetése

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 95

alap.qxd 2010.09.08. 13:05 Page 96

32. Páldeák-kereszt

Az 5-ös úton, a Közös néven ismert részen, a Kónya-dűlő kezdeténél (a jelenlegi nyúlvágóhídra vezető úttal szemben, a volt Fújó-dűlőben), nagy kőkereszt, korpusszal és INRI felirattal (tájolása délnyugati). Jóváhagyva a váci püspökségen 1893. nov. 24-én. 1905-ben 40 koronát tettek a kereszt alapítványára az alapítók. A keresztet lefestették, új kerítéssel körbevették.

Szövege fehér díszített márványtáblán:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
KÉSZÍTETTE
PÁLDEÁK ISTVÁN
ÉS NEJE
OLÁH VERONA
1893

alap.qxd 2010.09.08. 13:06 Page 97

alap.qxd 2010.09.08. 13:06 Page 98

33. Fekete–Ötvös-kereszt

A Közös határrészben nagy kőkereszt korpusszal, INRI felirattal, két térdelő angyallal (keleti tájolású). Az alapítványi összege 600 korona volt. Nagy hatlépcsős cement alapzattal, és festett fakerítéssel. 2000 után a keresztet felújították és új kerítéssel látták el, a két angyal szobor is eltűnt.

Eredeti felirat:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTÉK
FEKETE JÁNOS
ÉS NEJE
ÖTVÖS BORBÁLA
1921 NOV. 6.

Az új felirat:

FELÚJÍTTATTA
ROSTÁS BÉLA ÉS NEJE
VAS EDIT
2005

alap.qxd 2010.09.08. 13:06 Page 99

34. Mária-szobor

A Közös határrészben, a Monori-tanyánál, felújított Mária szobor. Czigány László alkotása az 1930-as években készült. Tájolása nyugat-délnyugati.

Szöveg:

„Hit, remény, szeretet."

Czigány László (1910–1992)

35. Máriácska-szobor

Buckó részen (Bene 135. sz. ház előtt) Czigány László (1910-1992) alkotása. A szobor helye már a dűlő nevét is meghatározza, hiszen a helyiek már csak Máriácska-dűlőnek nevezik. A Mária-szobor lábánál almával a szájában tekeredő kígyó van. Az egész fehér és kék színű, fakerítése szintén festett, színe fehér. A szobor délnyugatra néz. Két szöveg is található a szobron, az eredeti piros, virágos szélű díszítéssel:

ISTEN DICSŐ
SÉGÉRE KÉSZÍTETTE
ÖZV. FEKETE MIHÁLY
1939 ÉVBEN VIII HÓ 12-ÉN

A felújításkor készített alsó felirata:

Felújította
Özv. Nagy Istvánné
Gombkötő Rozália
1997. szept. 6.

Az elmúlt években a szobor talpazatát teljesen kicserélték az 1997-es felújítás táblát nem, csak az eredetit hagyták meg. Mária glóriát kapott és a földgömböt zöldszínűre festették. Az új kerítés barna színű.

ISTEN DICSO-
EGERE KESZITETTE
KETE MIHÁLY
ÉVBEN VIII HO 12 EN

alap.qxd 2010.09.08. 13:06 Page 104

36. Apró–Kéri-kereszt

A Bartók Béla út folytatásán, a Buckói úton, magas, barnára festett fakereszt, bádog esővetővel, korpusszal és INRI felirattal. Középen, bevésett üregben kis Mária-szobor van faragott díszes talpazaton. 1918. július 11-én tettek 40 korona alapítványt a kereszt állítói. A vésésnek köszönhetően ismerjük nemcsak a kereszt állítóit, hanem az asztalosmestereket is (Béki András és Pál). A keresztet az elmúlt években szépen felújították, új esővetővel látták el, és a kis Mária-szobrot beüvegezték. Tájolása déli.

A ma már nehezen olvasható vésett szövege:

Dicsértessék
A Jézus Krisztus
Ezt a keresztet
Emeltette
Apró Ágo
Ston És
Neje Kéri
Julianna
Isten dicsőségére
1908
Béki András
Béki Pál
csinyáta

alap.qxd 2010.09.08. 13:06 Page 106

37. Zelenka-Németh-Pintér-kereszt

Berénybenén a Benei úton lévő kőkereszt, korpusszal és INRI felirattal.

A déli tájolású kereszt eredeti szövege:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
BOLDOGULT
ZELENKA JÁNOS
ÉS NÉMETH JÁNOS
ÖZVEGYE
PINTÉR ROZÁLIA
1922

A keresztet 2009-ben felújították, fakerítéssel, fekete márványtáblával és új szöveggel látták el.

Szövegezése:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
ZELENKA JÁNOS
1922
FELÚJÍTVA 2009
SUBA JÓZSEF
ÉS AZ UTCA LAKÓI

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
ZELENKA JÁNOS
1922
FELÚJÍTVA 2009
SUBA JÓZSEF
ÉS AZ UTCA LAKÓI

alap.qxd 2010.09.08. 13:06 Page 108

38. Sárközi–F. Rigó-kereszt

A Közösben, a Hosszúszéki-dűlő elágazásában, kis korpusszal ellátott kőkereszt (délnyugati tájolású). A kereszt feliratán E. vagy F. Rigó rövidítés található. A keresztre 200 korona alapítványt tettek az állítók. A kereszt szépen felújítva és kerítéssel van ellátva.

Szövege:

Isten
dicsőségére
emelte
SÁRKÖZI ISTVÁN
ÉS NEJE
F. RIGÓ ERZSÉBET
ÉS CSALÁDJA.
1920. okt. 10.
Téged imádlak
mert a Te szent
kereszted által
váltottad meg
e világot.

A Sárközi-kereszt bejelölése egy 1951-es térképen

alap.qxd 2010.09.08. 13:06 Page 109

39. Benei-kereszt

A ladánybenei kövesúton, az első dűlőnél balra lévő kőkereszt, korpusszal, kerítéssel (északi tájolású).

Felirat: „Felújítva 1970."

A 2008-as felújítást fekete márványtábla őrzi.

Szövege:

ISTEN TISZTELETÉRE
FELÚJÍTATTA
KÖRNYÉK LAKÓI
2008

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 111

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 112

40. Benke-kereszt

A Hosszúszéki-dűlőből a ladánybenei műútra vezető útkereszteződésében, lévő nagy fakereszt, megfeketedett fém korpusszal, és INRI felirattal, fehérre meszelt fakerítéssel (nyugatra tájolva). Lecserélve barnára festett fakeresztre, INRI felirattal, kis fémkorpusszal 2001 májusában.

Eredeti szöveg:

„Isten dicsőségére emeltette a Benke család 1944ben."

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 113

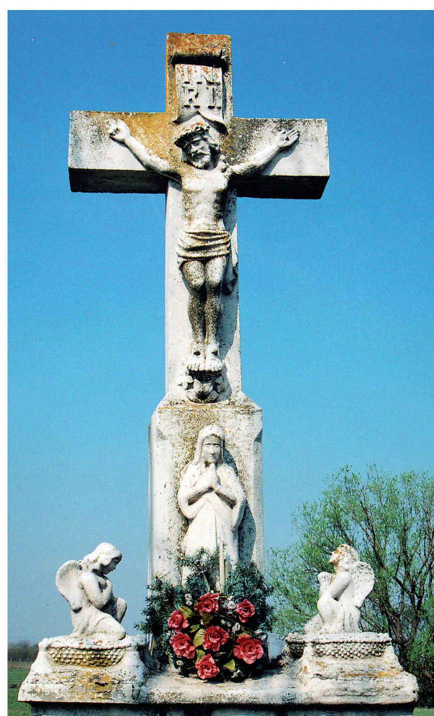
alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 114

41. Pintér–Nagy-kereszt

Berénybenén többalakos kőkereszt, korpusszal, INRI felirattal, imádkozó Mária-szoborral és két térdeplő angyallal. Az egész kompozíció Czigány László munkája. Nagy zöldre festett fakerítéssel van körülvéve. Keleti tájolású.

A szöveg fehér márványtáblára van vésve és virágos kerettel körítve:

DICSÉRTESSÉK
ISTEN
DICSŐSÉGÉRE
KÉSZÍTETTE
PINTÉR PÁL
ÉS NEJE
NAGY ROZÁLIA
AZ 1937. ÉVBEN.
MÁJUS. 30-ÁN.
IF. CZIGÁNY LÁSZLÓ SZOBRÁSZ
ALKOTÁSA. ÜDVÖZLÉGY MÁRIA.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 115

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 116

42. Szabó-kereszt

A Kecskemét-Ladánybenei útkereszteződés utáni Vizes-dűlőben, a Szabó-tanyába vezető útnál lévő kőkereszt. Korpusszal, INRI-vel és zöldre festett fakerítéssel van ellátva (keletre tájolva). A keresztet a tragikusan elhunyt fiatal Szabó Róbert emlékére állíttatta a család.

Szövege fekete márványtáblán:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
ÉS ROBI FIUNK
EMLÉKÉRE EMELTETTE
SZABÓ JÁNOS ÉS
CSALÁDJA
1999.

Süveges István plébános felszenteli a Szabó-keresztet.

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
ÉS ROBI FIÚNK
EMLÉKÉRE EMELTETTE
SZABÓ JÁNOS
ÉS CSALÁDJA

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 118

43. Szórád–Magyar-kereszt

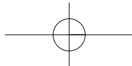
Berénybenén a Tóth-dűlő kereszteződésében, kőkereszt, korpusszal, fémkerítéssel és INRI táblával ellátva.

A dél-délkeleti tájolású kereszt felirata fehér márványtáblán:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
SZÓRÁD JÓZSEF
NEJE MAGYAR BORBÁLA
SZÓRÁD OTTILIA
TÓTH LÁSZLÓ
1996-BAN

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
SZÓRÁD JÓZSEF
NEJE MAGYAR BORBÁLA
SZÓRÁD OTTILIA
TÓTH LÁSZLÓ
996-BAN

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 120

44. Baracsi úti iskolánál lévő kereszt

A Kecskemét–Ladánybene útkereszteződésnél, a volt Baracsi tanyasi iskolával szemben található kőkereszt, korpusszal, INRI-vel, zöld fakerítéssel (északra néz). Felirata kis fehér márványtáblán: „1970." Az útkereszteződésben Szűcs Imre állított egy fakeresztet 1912-ben. Lehetséges, hogy a kőkereszt e korábbi, már régen elpusztult fakereszt helyébe lett emelve.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 122

45. Péli-kettőskereszt

Péli Szilveszter tanyájának bejáratánál található Mizsén, hármas kőhalomra építve a Trianon-emlékkereszt. Tájolása keleti irányú. A faragott fakereszten több felirat és nagy Magyarország térkép is található:

1001–2001.
Addig nem lesz élet,
Béke sem,
Míg föl nem támad Ő,
Győzelmesen!
Igazságot Magyarországnak!
Justice for Hungary!
1920. 06. 04

A kereszt bal oldalán lévő szöveg:

A
MAGYAR HAZA
ÖRÖK
TISZTELETÉRE
EMELTETTE
PÉLI
SZILVESZTER

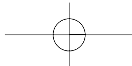
A kereszt másik oldalán található véset:

KÉSZÍTETTE
GERGELY ISTVÁN
FAFARAGÓ
SUTA GÉZA
ASZTALOS

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 123

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 124

46. Nagy-kereszt

Barnára festett nagyméretű fakereszt a Közösben, a Nagy-kúria bejáratánál, INRI felirattal és drótkerítéssel körülvéve. A sajátosan faragott Jézus mellényt és rövid nadrágszerű tunikát visel.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:07 Page 125

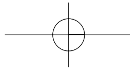
47. Szabó János-kereszt

A Ricsováry-dűlő elején álló fakereszt, korpusszal, kerítéssel és esővetővel, amely helyén korábban egy Drabant családi kereszt állt. Állíttatta ifj. Szabó János.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 127

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 128

48. Alsólajosi fakereszt

Alsólajoson álló egyszerű fakereszt a Tüzép dűlőjén, a Vadászházhoz vezető úton.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 129

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 130

49. Rovásírásos kettőskereszt

Mizsén a Kónya-dűlőn, a Papp bolttal szemben állította fel a Magyarok Szövetsége 2010. március 23-án (tájolása keleti irányú).

Magyar nyelvű felirata:

SZKÍTÁK
NAGY VITÉZ FÉRFIAK,
EMLÉKEZZETEK UTATOK
KEZDETÉRE! ÁLMOS VEZÉR

50. Bodor-kereszt

Lajosmizse, Méntelek és a kerekegyházi hármashatár közelében (volt Csordajárás-dűlő). Az észak, észak-nyugati tájolású, nagy terméskő talpazaton lévő keresztről a korpusz és a Mária-szobor hiányzik, a feliratos tábla is eltűnt róla. Felszentelése 1967-ben, Szlanka József kerületi esperes segítségével.

Eredeti szövege:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE EZT A KERESZTET
MEGÚJÍTTATTA
BODOR ANTALNÉ
PÁL-SZABÓ MARGIT
1967

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 133

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 134

51. Templomi kőkereszt Felsőlajoson

Az új római katolikus templom előtt 2006-ban állították a korpusszal ellátott kőkeresztet.

Szövege:

„NÁLAM NÉLKÜL
SEMMIT SEM TEHETTEK."
JN. 15. 1-4.

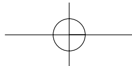
KÉSZÜLT PÁLYÁZAT ÚTJÁN
- FELSŐLAJOS KÖZSÉG
ÖNKORMÁNYZATA
- FELSŐLAJOS TEMPLOMÉRT
ALAPÍTVÁNY KURATÓRIUMI
TAGJAI
- SZÓRÁD KÁROLY KŐFARAGÓ
- GOMÉP KFT
ADOMÁNYAIBÓL 2006-BAN.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 135

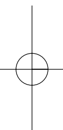
alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 136

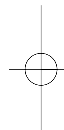

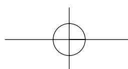
52. Halmi-kereszt Felsőlajoson

Az erősen megrongálódott korpuszos kőkereszt a Fő és Málna utcák kereszteződésénél található. A keresztet Halmi Jánosné állíttatta az 1980-as években.

Szövege: ISTEN DICSŐSÉGÉRE

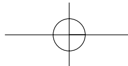

INRI
MÁLNA UTCA

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 138

53. Csorba-kereszt

A belterület és a külterületi Alsólajos határán, a Kölcsey-Jókai út kereszteződésénél található, dél-délnyugati tájolású nagy fakereszt, korpusszal és esővetővel. Felirat, vagy más szimbólum nincs rajta. A keresztet 2010 tavaszán állította Csorba János és családja.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 139

54. Rubos-kereszt

Orbánerdei-dűlőben barokkos faragású fakereszt, korpusszal és esővetővel, barnára festve. Az állítás évszáma 1929. A keresztet a Rubos család állította fel sorozatos szerencsétlenségek és gazdasági károk elkerülése végett. A kereszt kb. 20 évvel ezelőtt kidőlt, de Uhrin László megmentette, és tanyáján felállította. A tulajdonos halála után pár évvel ezelőtt állította fel újra Csorba Pál a keresztet az eredeti helyére.

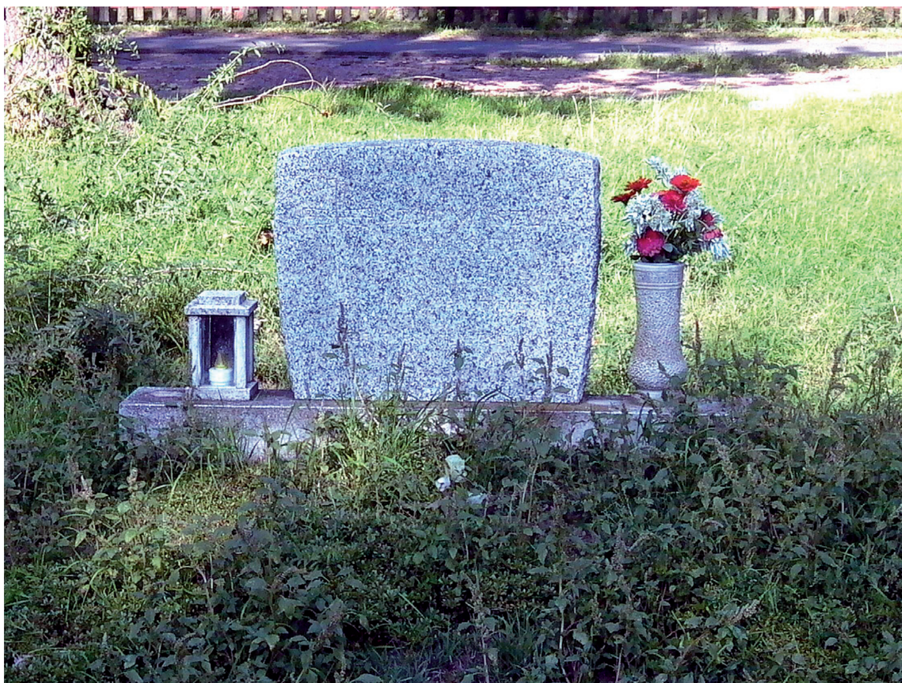

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 142

I. Haláljel az 5-ös úton, a MOL állomással szemben. Kis vaskereszt, mögötte sírkő.

Felirat:

„Szuhányi Szilvia élt 18 évet örök emlékezésül.
A közlekedés cserbenhagyott áldozata lett 1993. nov. 30-án."

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 143

II. Haláljel a Felsőlajos felé vezető 5-ös úton, a Szászpa horgásztó előtt.

Felirata:
„Szabolcs 2005," „István 2006".

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 144

III. Haláljel, barnára festett fakereszt az 5-ös úton Kecskemét felé, a régi Tanyacsárda előtt.

Felirata réztáblán:

„Muhari László (1954–2006)"

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 145

IV. Haláljel, Kollár József (1967–2004) öngyilkosságának színhelyén, a Vásártéren.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 146

V. Haláljel a Ceglédi úton Mizsén, „FE 2007" felirattal.

VI. Haláljel az M5-ös autópályán, a budapesti oldalon, a lajosmizsei felhajtó után kb. 1 km-re. Az öt vaskereszt egy tragikus kimenetelű baleset áldozatainak állít emléket. Emeltette az egyik elhunyt özvegye 1995-ben.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:08 Page 148

VII. Haláljel a Kecskemét–Ladánybene műúton (5205. sz. út), fekete vaskereszt, festett fehér táblával, nyugatra tájolva.

Szövege:

„1992. VII. 25-én Endréné. Homoki Etelka. Az. Élet
it. it. vesztette el. Amit ő nem érdemelt meg.
El sem bucsuzott. hisz még. élni akart. Sír
unk örökké. Egy eszetlen. nő végzet ve
le. Aki vakon vezet. Járművet. Féket nem
ismer. Csak gázt. A jo Isten verje meg."

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 149

VIII. Haláljel az 5-ös úton, Kecskemét Talfái részén, a 77.7-es kilométernél, a motorbalesetben elhunyt Gajdácsi János Richárd emlékére állíttatta édesanyja. Egyik oldalon: „Janika Gajdácsi János Richárd 1979–2001”, a másik oldalon hosszabb szöveggel:

„NEM EZT AKARTAM,
NEM ÍGY AKARTAM.
SZERETTEM VOLNA MÉG ÉLNI,
DE A HALÁL KÖNYÖRTELEN VOLT,
EL KELLETT MENNI.
HA EMLEGETTEK KÖZTETEK LESZEK,
DE FÁJ HA LÁTOM KÖNNYETEK.
HA RÓLAM SZÓLTOK MOSOLYOGJATOK,
EMLÉKEM ÍGY ÁLDÁS LESZ RÁTOK.”

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 150

IX. Kis kőkereszt az M5-ös autópályán, fényképpel és felirattal – Kereső Péter 1979–1994.

X. Haláljel „Zsolti” felirattal.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 152

XI. Haláljel, egyszerű fakereszt az M5-ös autópálya mentén.

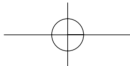

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 153

XII. Haláljel az M5-ös autópályán. A kis táblán felirat „Nyeső Norbert Doki."

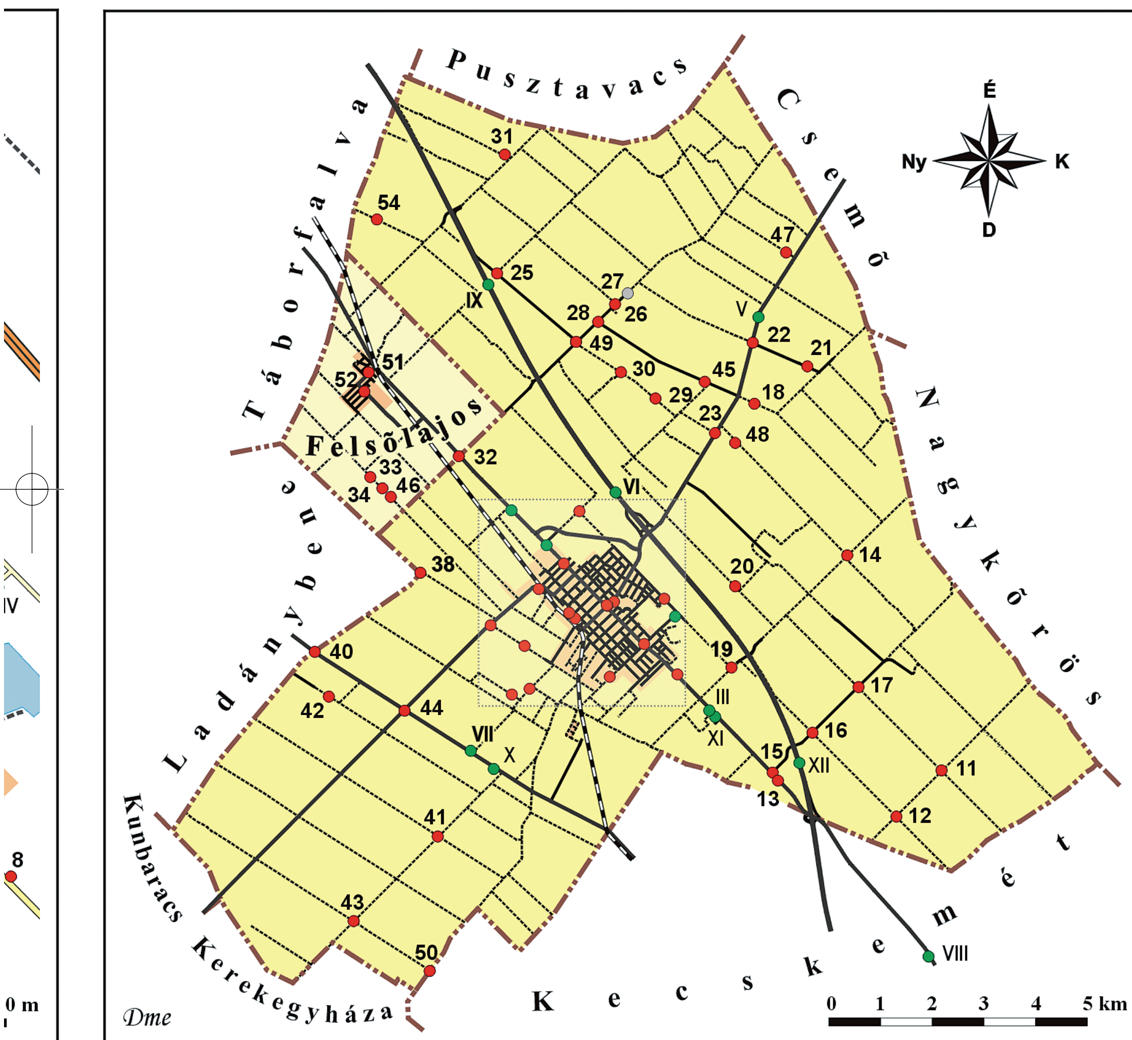

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 154

Lajosmizse belterületi térképe a keresztek és a haláljelek megjelölésével

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 155

Lajosmizse külterületi térképe a keresztek és a haláljelek megjelölésével

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 156

	GPS koordináta formátum:	WGS84	Lat/Lon hdd,ddddd°
1	K. Kovács-kereszt	Kőkereszt	N47,02685 E19,55736
2	Szent Vendel-szobor	Kőszobor	N47,02672 E19,55755
3	Ceglédi úti kereszt	Kőkereszt	N47,02745 E19,55920
4	Temetői kereszt	Kőkereszt	N47,02554 E19,54777
5	L.Molnár-Cigány-kereszt	Kőkereszt	N47,02454 E19,54929
6	Nagy-Almási-kereszt	Kőkereszt	N47,03410 E19,54640
7	Sápi-B.Kovács-kereszt	Fakereszt	N47,02009 E19,56687
8	Muhari-kereszt	Kőkereszt	N47,01479 E19,57536
9	Nagy András-kereszt	Kőkereszt	N47,01438 E19,55811
10	Vasút utcai fakereszt	Fakereszt	N47,02968 E19,54000
11	Palócz-kereszt	Kőkereszt	N46,99805 E19,64259
12	Palócz-Terenyi-kereszt	Fakereszt	N46,99001 E19,63108
13	Sápi-Drabant-kereszt	Kőkereszt	N46,99625 E19,60091
14	Bujdosó-Szűcs-kereszt	Fakereszt	N47,03556 E19,61860
15	Czigány-kereszt	Kőkereszt	N46,99767 E19,59961
16	Csillik-kereszt	Kőkereszt	N47,00462 E19,60974
17	Mizsei kereszt	Fakereszt	N47,01258 E19,62147
18	Kocsis-Hábenciusz-kereszt	Fakereszt	N47,06197 E19,59495
19	Németh-Krasnyánszki-kereszt	Fakereszt	N47,01599 E19,58910
20	Gerébi-kereszt	Kőkereszt	N47,03015 E19,59006
21	Gáspár-kereszt	Kőkereszt	N47,06848 E19,60843
22	Palócz-kereszt	Kőkereszt	N47,07262 E19,59452
23	Pintér Pál-kereszt	Fakereszt	N47,05685 E19,58491
24	Kisjuhász-kereszt	Kőkereszt	N47,04325 E19,55038
25	Besenyi-kereszt	Kőkereszt	N47,08468 E19,52942
26	Almási-Czigány-kereszt	Kőkereszt	N47,07931 E19,55946
27	Fakereszt (elpusztult)	~ Itt állt!	N47,08121 E19,56269
28	Pusztatemplomi kereszt	Fakereszt	N47,07624 E19,55517
29	Sebestyén-Benke-kereszt	Kőkereszt	N47,06288 E19,56976
30	Misovicki-kereszt	Fakereszt	N47,06747 E19,56096
31	Majercsik-kereszt	Fakereszt	N47,10540 E19,53140
32	Páldeák-kereszt	Kőkereszt	N47,05283 E19,51968
33	Fekete-Ötvös-kereszt	Kőkereszt	N47,04919 E19,49716
34	Szűz Mária-szobor	Kőszobor	N47,04723 E19,50022
35	Máriácska-szobor	Kőszobor	N47,01128 E19,53319
36	Apró-Kéri-kereszt	Fakereszt	N47,01228 E19,53771
37	Zelenka-Németh-Pintér-kereszt	Kőkereszt	N47,01975 E19,53642
38	Sárközi-F.Rigó-kereszt	Kőkereszt	N47,03250 E19,50990
39	Benei kereszt	Kőkereszt	N47,02335 E19,52779
40	Benke-kereszt	Fakereszt	N47,01872 E19,48301

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 157

41	Pintér-Nagy-kereszt	Kőkereszt	N46,98654 E19,51431
42	Szabó-kereszt	Kőkereszt	N47,01091 E19,48659
43	Szórád-Magyar-kereszt	Kőkereszt	N46,97179 E19,49292
44	Baracsi úti iskolánál lévő kereszt	Kőkereszt	N47,00846 E19,50588
45	Péli-kettőskereszt	Fakereszt	N47,06579 E19,58231
46	Nagy-kereszt	Fakereszt	N47,04573 E19,50238
47	Szabó János-kereszt	Fakereszt	N47,08834 E19,60300
48	Alsólajosi fakereszt	Fakereszt	N47,05514 E19,59005
49	Rovásírásos kettőskereszt	Fakereszt	N47,07275 E19,54953
50	Bodor-kereszt	Kőkereszt	N46,96310 E19,51226
51	Templomi kőkereszt	Kőkereszt	N47,06743 E19,49672
52	Halmi-kereszt	Fakereszt	N47,06408 E19,49563
53	Csorba-kereszt	Fakereszt	N47,02797 E19,57201
54	Rubos-kereszt	Fakereszt	N47.09417 E19.49837

I	5-ös út 66,78 km (a bal oldalon)	Kőemlék	N47,03747 E19,54209
II	5-ös út 65,82 km (a bal oldalon)	Kőemlék	N47,04356 E19,53315
III	5-ös út 71,28 km (a jobb oldalon)	Fakereszt	N47,00867 E19,58358
IV	Lajosmizse, Vásártér (a Görgey u.)	Fakereszt	N47,02504 E19,57488
V	4608-as út 22,85 km (a jobb oldalon)	Kőkereszt	N47,07721 E19,59604
VI	M5-ös út 66,25 km (a pesti oldalon)	Vaskeresztek	N47,04663 E19,55956
VII	5202-es út 58,17 km (a bal oldalon)	Vaskereszt	N47,00123 E19,52288
VIII	5-ös út 77,67 km (a jobb oldalon)	Kőemlék	N46,96576 E19,63935
IX	M5-ös út 61,53 km (a pesti oldalon)	Kőkereszt	N47,08288 E19,52725
X	5202-es út 58,81 km (a jobb oldalon)	Fakereszt	N46,99799 E19,52986
XI	M5-ös út 71,45 km (a jobb oldalon)	Fakereszt	N47.00753 E19.58519
XII	M5-ös út 72,66 km (a pesti oldalon)	Fakereszt	N46.99937 E19.60674

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 158

50 felújított kereszt, 50 felújított szakrális emlékmű

Hat éve alakult meg a Porta Egyesület Keresztköre. Nem sokkal korábban, valahol az Izsák-felsőmatyói iskola szomszédságában találtam egy enyészetnek indult, korhadó keresztet a buckák között. A földön feküdt. A baráti kör segítségével igen hamar elkészült az új kereszt, immár időtálló anyagból, megújított corpussal. Az emlékmű védelméről pedig a rendőrség és a környékbeli lakók gondoskodtak/nak.

Ezt követően megszólítottak a keresztek. Nem csak engem, de a Porta Egyesület azon tagjait, akik részesei voltak az első sikernek, cselekvő imának. Kezdeményezésünk nyomán sorra újultak meg a keresztek. Először a környéken: így Kurjantópusztán, Izsák-Felsővárosban, Fülöpszálláson. Nem sokkal később a kecskeméti keresztek következtek. A megyeszékhelyen egy tucat nagyon szép, de megrongálódott és elhanyagolt, balesetveszélyes keresztet sikerült megújítani – immár lakossági áldozatvállalással – a Vasútkertben, a Máriavárosban, a Halasi úton, a Végh Mihály téren.

Ettől kezdve a mozgalom lendülete eljutott messzebbre is. Pálmonostorára, Fülöpházára, Ceglédre, Jakabszállásra és Lajosmizsére. Egy idő után pedig már nem csak keresztekről volt szó, hanem szakrális emlékek: Mária kegyhelyek, emlékhelyek is képbe kerültek, legutóbb például a Szent Mihály emlékfal Ladánybenén. Jelenleg 50 ilyen szakrális kis emlék megmentéséhez fűződik a Porta Keresztkör neve. Előkészítés alatt áll még további 10-20. Egyesületünk azt tapasztalta, hogy egy sikeres felújítás olyan lelkesedést indít el, ami az egész környéken lángra kelti a buzgalmat, és sorozatban indulnak az újabb és újabb megújító kezdeményezések. Sokszor ezekben már nincs is szükség a Porta tevőleges közreműködésére.

Nehéz lenne kiszámolni, hogy mennyi pénzt sikerült eddig ezekre a nemes célokra felhasználni, mozgósítani, hogy hány közösség, hány ember hozott áldozatot, s hogy milyen értéket képvisel ez a kiterjedt felújítási mozgalom. A számoknak nincs is jelentősége! Sokkal inkább annak, hogy egy nagy lelki forradalom részesei lehetünk mi magunk is.

Ezúton is üdvözöljük a lajosmizsei keresztmentőket, ahol a lelki források oly kiapadhatatlanok, hogy a példájuk már régen túljutott a városfalakon, és jeleseivé, példamutató képviselőivé váltak ennek a nagy nemzetközi keresztállító és -mentő mozgalomnak. Nem véletlen, hogy ezt a kötetet a Porta Egyesület adja ki. Ez együttműködésünk újabb állomása. A nemes buzgalom nyilván tartogat még további szép sikereket mindannyiunk örömére.

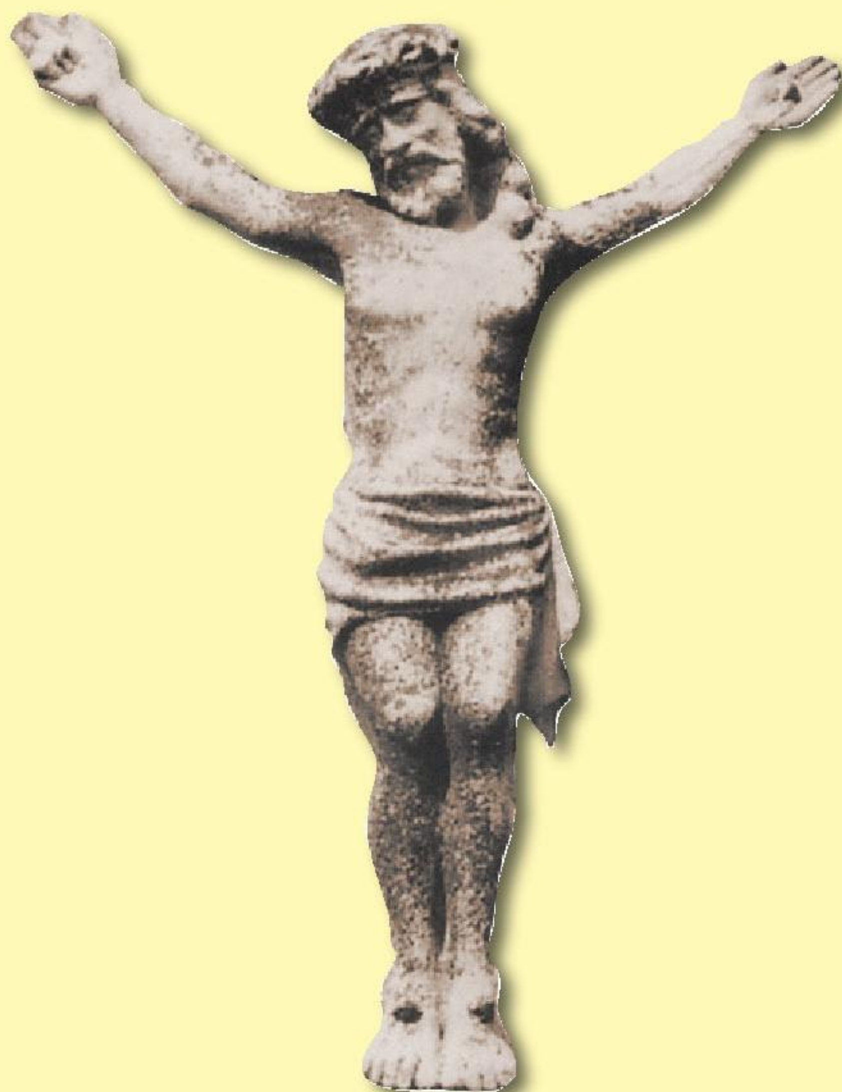
Farkas P. József

Telefon: 30/9251-654
titkarsag@civilnaplo.hu
Porta Egyesület
6000 Kecskemét, Wojtyla tér 1.

alap1.qxd 2010.09.08. 18:09 Page 159

Kürti László – Hajdrik Sándor

Út menti keresztek és szakrális kisemlékek Lajosmizsén